

Otcovská role po rozvodu manželství

Kateřina Martínková

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina MARTÍNKOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Otcovská role po rozvodu manželství**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rodiny, manželství, rozvodu manželství, syndromu zavrženého rodiče, role otce po rozvodu, typologie otců

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu, sekundární analýza dat – statistické údaje o počtu rozvodů za období 1998–2008 v rámci ČR, statistické údaje Okresního soudu ve Vsetíně za období 2003–2008. A kvalitativního výzkumu – kazuistiky – případové studie.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DUDOVÁ, R. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.v., 2008. ISBN 978-80-7330-136-1.

DVOŘÁKOVÁ-ZÁVODSKÁ, J. a kol. Manželství a rozvody. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-86131-34-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

15. února 2010

Termín odevzdání bakalářské práce:

7. května 2010

Ve Zlíně dne 15. února 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 3.5.2010

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před kanálem obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahají škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Nemí-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užívat či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se věnuje problematice porozvodového uspořádání, kdy dítě je svěřeno do péče otce. Práce nahlíží na roli otců z různých pohledů, popisuje jaké role může otec po rozvodu vůči svému dítěti představovat. Zabývám se také základními pojmy týkající se rodiny, rozvodu, syndromu zavrženého rodiče a převážně tato práce pojednává o roli a stylu otce v manželství a po rozvodu.

Praktická část je postavena na zpracování a popisu statistických dat porozvodové péče o dítě v rámci České republiky, doplněné o statistická data Okresního soudu ve Vsetíně, což umožňuje představu o tom, jak je v dnešní době „populární“ rozvod. Další částí této praktické části jsou tři kazuistiky, na kterých ilustruji svěřování dítěte nebo dětí do péče otce a co vedlo soud k tomu, aby dítě bylo svěřeno otci do péče.

Klíčová slova: rodina, rozvod, porozvodové péče, role otců, styly otců, otcovství po rozvodu, syndrom zavrženého rodiče

ABSTRACT

This thesis is devoted to arrangement where the child is entrusted to the care of his father. Work explores the role of fathers from different perspectives, describes the role of the father after the divorce, to represent their child. Deal with the basic concepts about family, divorce, parental alienation syndrome and this work mainly discusses the role and style of her father in marriage and after divorce.

The practical part is based on processing and statistical data post-divorce custody in the Czech Republic, supplemented by statistical data of the District Court in Vsetín, which allows you an idea of how it is today, "popular" divorce. Another part of this section are three practical case studies, which illustrate the delegation of the child or children in the care of his father and what led the court to ensure that the child was entrusted to the care of his father.

Keywords: family, divorce, after divorce care, role of fathers, styles of fathers, fatherhood after divorce, parentel alienation syndrome

Poděkování:

Děkuji Mgr. Soni Vávrové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za její vstřícnost, ochotu a cenné rady.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA	13
1.1 DEFINICE RODINY	13
1.2 FUNKCE RODINY	15
1.3 CHARAKTER SOUČASNÉ ČESKÉ RODINY	16
1.4 ZÁKON O RODINĚ.....	17
1.4.1 Manželství	18
1.4.2 Rodičovská zodpovědnost.....	19
1.5 RODINA S JEDNÍM RODIČEM.....	19
2 ROZVODOVÉ ŘÍZENÍ	21
2.1 DRUHY ROZVODŮ	22
2.2 ÚPRAVA POMĚRŮ K DĚTEM	22
2.2.1 Svěření dětí do výhradní výchovy jednoho z rodičů	23
2.2.2 Střídavá péče	23
2.2.3 Společná péče.....	24
2.3 ÚPRAVA STYKU S DRUHÝM RODIČEM	24
3 ROLE OTCŮ	26
3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ ROLE OTCE	27
3.1.1 Vývoj otcovské role na území ČR.....	28
3.2 TYPOLOGIE OTCŮ	30
3.2.1 Otec jako živitel	31
3.2.2 Otec jako pečovatel	32
3.2.3 Otec jako blízký dítěte.....	33
3.2.4 Otec jako vychovatel	33
3.2.5 Otec jako učitel.....	34
3.2.6 Ostatní typy	34
3.3 OTCOVSKÉ STYLY	36
3.4 OTCOVSTVÍ PO ROZVODU	38
3.4.1 Typologie otcovství po rozvodu.....	39
3.4.2 Repertoáry otcovství po rozvodu	40
3.4.2.1 Otec jako živitel.....	40
3.4.2.2 Otec jako pečovatel.....	41
3.4.2.3 Otec jako blízký dítěte	42
3.4.2.4 Otec jako vychovatel.....	43
3.4.2.5 Otec jako učitel	45
3.4.3 Syndrom zavrženého rodiče	45
II PRAKTICKÁ ČÁST	49
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	50

5	ANALÝZA A VYHODNOCENÍ DAT	52
5.1	SEKUNDÁRNÍ ANALÝZA STATISTICKÝCH DAT	52
5.2	KAZUISTIKY	55
5.2.1	Kazuistika č. 1	55
5.2.2	Kazuistika č. 2	60
5.2.3	Kazuistika č. 3	66
	ZÁVĚR	71
	PŘÍLOHA Č.1	73
	JAK PROŽÍVAJÍ ROZVODOVOU SITUACI DĚTI V RŮZNÉM VĚKU	73
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	76
	SEZNAM TABULEK A PŘÍLOH	78

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala téma „Otcovská role po rozvodu manželství.“ A proč zrovna toto téma? V dnešní době je rozvod velmi „populární“ a běžnou záležitostí. Rozvádí se až 50% z původně uzavřených manželství. Po rozvodu rodičů jsou děti svěřovány ve většině případů do výhradní péče matky a jejich kontakt s otcem je většinou omezen na velmi krátkou dobu. Snažím se poukázat na to, že při rozvodu o děti přicházejí otcové daleko častěji než matky, ať už z důvodu rozhodnutí soudu nebo z důvodu, kdy bývalá manželka jim neumožňuje stýkat se svými dětmi. Je však pravdou, že některým otcům takovéto uspořádání po rozvodu vyhovuje. Přitom děti pro svůj dobrý a správný vývoj potřebují oba rodiče.

Řada otců je pak stavěna do složité situace. Pokládají si otázku, jak se stát dobrým otcem, když se s dětmi stýkají mnohdy jen na pár hodin týdně. Vztahy mezi rodiči a dětmi po rozvodu jsou velmi složité a problematické. Neznamená, že když se rodiče rozvádějí a nemluví spolu, že na to musejí doplatit děti. Ideální je, pokud rodiče umí spolu komunikovat, shodnou se po rozvodu, dohodnou se mezi sebou, jak se budou po rozvodu o děti starat a vycházejí spolu i po porozvodovém uspořádání. Bohužel tomu tak ve většině případů není a odnášejí to děti.

Protože je bakalářská práce zaměřena na roli otců po rozvodu, zkoumá především, jaké jsou udržovány vztahy po rozvodu mezi otcem a jeho dítětem a jaké jsou případné následky, pokud se tento vztah naruší. Tento problém je popsán v teoretické části.

Hlavním cílem předložené bakalářské práce je sledování vývoje svěřování dětí do péče otců. Chtěla jsem zjistit, co předcházelo tomu, aby dítě bylo svěřeno do péče otce a jaké měl soud důvody pro to, aby svěřil dítě právě do péče otce.

Vzhledem k výběru tématu mé práce jsem v rámci studia absolvovala praxi na oddělení sociálně-právní ochrany dětí ve Valašském Meziříčí, měla jsem možnost být přítomna soudním řízením, kde se právě rozhodovalo, komu budou děti pro dobu po rozvodu svěřeny. Měla jsem možnost nahlédnout do spisových dokumentací a získala jsem zde mnoho kvalitního materiálu pro mou bakalářskou práci.

V teoretické části se zabývám základními pojmy jako je například rodina, její definice, funkce, vývoj rodiny, manželství, dále je to rozvod a porozvodové uspořádání, svěřování dětí do péče. V dalším bodě teoretické části mé práce se zabývám rolí otců po

rozvodu manželství. Popisují typologii otců, otcovství po rozvodu a syndrom zavrženého rodiče.

V praktické části se zabývám sekundární analýzou statistických dat. Jedná se o sekundární analýzu statistických údajů o počtu rozvodů v České republice, který vypracoval Český statistický úřad České republiky a statistické údaje Okresního soudu ve Vsetíně - pobočka Valašské Meziříčí týkající se rozvodů a rozhodnutí soudu svěřeni dítěte nebo dětí do péče matky, otce, střídavé výchovy, společné výchovy. Statistické údaje zpracuji do tabulek a vyvodím z nich závěry.

Dále se také zaměřím na popis tří konkrétních případů porozvodového uspořádání rodiny, kdy byly děti svěřeny do péče otce. Na těchto příkladech chci poukázat na to, že i otcové se dokáží postarat o děti stejně dobře jako matky. Budu provádět kvantitativní výzkum formou případových studií. Tyto kazuistiky budou zpracovány, každá z nich bude mít také shrnutí a závěr. Bylo mi umožněno nahlédnout do znaleckých posudků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina je nejstarší základní společenskou skupinou, která je spjata nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Jak funkcemi, tak činnostmi, které zabezpečují potřeby svých členů. V průběhu historie prochází rodina neustálými změnami. Dunovský ve své knize uvádí, že „v nejširším pojetí můžeme rodinu chápat jako průsečík vztahů jejich členů s nejrůznějšími komponentami prostředí ať blízkého či vzdálenějšího, přírodního a zvláště společenského.“¹

1.1 Definice rodiny

Hartl uvádí, že rodina je „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“²

Sociální pediatrie od Dunovského popisuje, že rodinu je obtížné definovat, neboť rodina má spoustu podob, variant i způsobů soužití v prostoru, času a formě. Autor chápe rodinu jako „malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním svazku rodičů a dětí či vztahů substituujících, na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“³

Výrost rodinu definuje jako „institucionalizovanou biosociální skupinu, vytvořenou přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a z jejich dětí.“⁴

Podle Davida se rodina vymezuje pomocí „společensky uznávaného manželského svazku muže a ženy, jehož účelem je plození a výchova dětí. Ze sociologického hlediska je rodina malá skupina, která vykazuje tzv. primární znaky, jako jsou kontakt tváří v tvář, vztahy vzájemné důvěry a intimity, ve kterých se člověk angažuje celou svou osobností, a

¹ DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 91.

² HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 512.

³ DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Grada Publishing, 1999, s. 91-92.

⁴ VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998, s. 304.

díky tomu je její existence stabilní a dlouhodobá, přestože členství v ní může být dobrovolné.“⁵

Národní zpráva o rodině vydaná v roce 2004 Ministerstvem práce a sociálních věcí říká, že „nalézt odpovídající definici rodiny je obtížné nejen s ohledem na různé oblasti použití tohoto pojmu, ale i vzhledem k proměnlivým hodnotovým východiskům v závislosti na kulturním a civilizačním prostředí dané společnosti. Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí ve své podstatě neměnnou sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána. Další konkrétní znaky rodiny považované za její nezbytné charakteristiky jsou variabilní v závislosti na sociokulturním prostředí a na konkrétních formách rodinného soužití přítomných v čase a prostředí.

S ohledem na základní biologické a funkcionální charakteristiky lze v evropském a českém prostředí chápat rodinu v nejširším smyslu za sociální jednotku, jejímž ustavujícím znakem je soužití minimálně dvou generací v přímé příbuzenské linii (rodiče – dítě) a vedlejšími znaky je plnění základních rodinných funkcí a žádoucích, nicméně nikoli nezbytných, právně-institucionálních zakotvení ve společnosti. Příbuzenský vztah může být výjimečně založen na právních institucích, které nejsou založeny na biologickém rodičovství (např. osvojení). V užším pojetí je možné za přirozenou nukleární rodinu, která je jednoznačně převažujícím typem soužití v České republice, považovat institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových liniích, a vychází z úpravy rodinného práva. Manželské soužití ostatně svou hlavní funkcí, kterou je podle českého právního řádu právě založení rodiny a výchova dětí, tuto základní podobu rodiny předpokládá.“⁶

⁵ DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 113.

⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/898> (online 21.3. 2010)

1.2 Funkce rodiny

Řada funkcí rodiny se v dějinách vývoje společnosti měnila. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly do pozadí nebo zcela zmizely, jiné nabývaly na závažnosti. V současné době určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí. Dunovský⁷ uvádí tyto čtyři základní funkce rodiny:

❖ biologicko-reprodukční funkce

Má zabezpečovat udržení života početím a porozením nového člověka. Vztah muže a ženy tu v podstatě nachází svůj vlastní smysl. Jestliže z něj vznikne nový jedinec, pak právě zde nachází svou genetickou výbavu. I přesto, že tato funkce se může uplatnit i mimo rodinu, až v rodině nabývá svůj plný význam.

❖ ekonomicko-zabezpečovací funkce

Ta se nevztahuje jen na dítě v rodině, ale na všechny její členy. Zvláště důležitá v minulosti byla její výrobní složka, v současné době se stala rodina ve své převaze spotřební jednotkou, která je zcela závislá na výrobní činnosti společnosti. Zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti duchovní, sociální a duševní. V nejširším pojetí má tedy také poskytovat svým členům životní jistoty.

❖ emocionální funkce

Tato funkce v rodině je vázána na plně rozvinutého člověka odpovědného, zralého, pro něhož citový vztah není něčím chvilkovým, ale trvalou bází jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy. Nejdůležitějším kohezivním faktorem rodiny se tak stává emocionalita. Současně se stává jednou z nejdůležitějších podmínek či příčin, ale také jedním z následků společenské existence. Je potřebná stejně jak pro dospělé, tak pro děti.

❖ socializačně-výchovná funkce

Pro nejvýznamnější rodinnou funkci se tak stávají východiskem nejen pozitivní emocionální vztahy, ale i celková atmosféra v rodině. Ta také zabezpečuje společenskou kontinuitu. Spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o ně, v jeho přijetí jaké je, v jeho výchově, porozumění mu v jeho vývoji a potřebách a požadavcích, které je nutno včas, náležitým způsobem a s plným zaujetím pro ně uspokojovat, rozvíjet všechny jeho

⁷ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 92,93.

schopnosti a síly. Při tom je důležité vždy prosazovat jeho nejlepší zájem a prospěch, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi a učit je, aby bylo samo schopno jim čelit a překonávat je.

David ve své knize uvádí, že „rodina plní vůči svým členům, a tím vůči celé společnosti, řadu nezastupitelných, resp. jen obtížně nahraditelných funkcí, a to zejména v oblasti biologické obnovy obyvatelstva, ve sféře výchovné a socializační, ale také kulturní a hodnotové. Díky tomu je prostředníkem, mostem mezi jednotlivcem a širší společností.“⁸

1.3 Charakter současné české rodiny

Na proměně instituce manželství a rodiny se v posledních letech podílí změna společenského postavení žen a rostoucí touha po citovém uspokojení. Manželky již nejsou podřízeny manželům. V mnoha vztazích dnes lidé očekávají rovnoprávnější postavení, kdy oba partneři pracují a starají se o děti. Uchování stability vztahů již není hlavní starostí, místo toho se považuje za důležitější citové uspokojení a sexuální vztahy. Lidé dnes nečekají, že věci budou mít dlouhé trvání, platí to o práci i majetku, často ale také i o manželství. Dnešní manželství jsou uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit. Dávno zmizelo společenské stigma, které bylo kdysi spojováno s rozvodem. Soužití bez svatby je dnes společensky přijatelné.⁹

O současné rodině lze hovořit jako o rodině nestabilní. I když život v rodině je stále většinou české populace pokládán za ideální, jen polovina manželství nekončí rozvodem. Mnozí lidé v průběhu svého života patří do více než jedné rodiny, které sami vytvoří. Tato zvyšující se křehkost manželství je dána především ideologií lásky. Ta se stala podmínkou setrvání ve vztahu a jakmile se partneři přestanou milovat nebo se zamilují do někoho jiného, manželství je ohroženo. Dalším důvodem může být fakt, že příjmy a výdaje nejsou v manželství vyrovnané. Od žen se očekává větší časová a emocionální investice než od mužů, manželství a narození dětí zpomaluje jejich profesní dráhu a přináší jistou finanční závislost na partnerech. Většina ekonomicky aktivních žen pracuje na plný úvazek, ale

⁸ DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 113.

⁹ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 16.

přítom se od nich očekává, že budou zajišťovat péči o domácnost, o děti i o manžela, proto se vdané ženy musí vypořádat s problémem sladit pracovní a domácí povinnosti. Od manželství poté na oplátku očekávají uspokojení emocionálních potřeb blízkosti a porozumění, což může klást větší nároky na muže. Obecně lze říci, že instituce rodiny mění své funkce. Přestává být nástrojem reprodukce společnosti a materiálního zajištění, členové naopak očekávají, že jim bude poskytovat prostor pro seberealizaci.¹⁰

V rodinách ubývá společné činnosti a společně tráveného času, vytrácejí se setkání kolem rodinného stolu, která napomáhají vytváření, rekonstruování a propojování individuálních životních historií a usnadňují zařazování vlastních zkušeností dítěte do kontextů zkušenosti rodiny. Mnoha rodičům chybí potřebné vědomosti a komunikační dovednosti, které by jim usnadnily smysluplné a oboustranně radostné trávení společného času s dětmi.

Jedním z nejaktuálnějších a nejčastějších problémů dnešní rodiny je rozvod. Má obrovské dopady nejen na rodiče, ale samozřejmě hlavně na děti.

1.4 Zákon o rodině

Zákon o rodině byl výrazně novelizován v roce 1998, a to novelou č. 91/1998, účinnou od 1.8.1998.¹¹ Tato novela upravuje rodinné vztahy novým, do té doby netradičním způsobem. Nebylo již možno vycházet pouze z judikatury a standardních postupů, ale bylo nutno vysvětlit některé nové pojmy, nastínit možnosti řešení nově vzniklých vztahů.

Zákon o rodině¹² ve svých paragrafech a ustanoveních upravuje většinu základních institutů rodinných vztahů. Úprava zákona o rodině je úpravou typicky hmotně právní, neboť definuje práva a povinnosti subjektů, která upravuje zákon o rodině. Zákon o rodině je ve velmi úzkém vztahu k občanskému zákoníku. Rodinné vztahy tvoří jen určitou část

¹⁰ Srov. DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*, Praha: Sociologický ústav AVČR, 2008, s. 188.

¹¹ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha: Linde, 1998, s. 7,36,42,43,47.

¹² ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Právní manuál pro sociálně právní ochranu dětí – Rodinné právo*. Praha: Linde, 2005, s. 3.

širších vztahů občanskoprávních. Občanskoprávní vztahy jsou obecně ve svém celku upravovány občanským zákoníkem a jen v případech, kdy je to nutné, jsou podrobněji upraveny zvláštními zákony. Jedním z těchto zvláštních zákonů je právě zákon o rodině, jehož úlohou je podrobněji upravit rodinné a manželské vztahy.

Zákon o rodině upravuje vznik manželství, neplatnost a neexistenci manželství, vztahy mezi manžely, rodičovskou zodpovědnost, rozvod, výchovná opatření, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, určení rodičovství, ústavní výchovu, opatrovnictví, osvojení, poručenství, výživné.

1.4.1 Manželství

Manželství je upraveno v § 1-22 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon říká, že manželství je trvalé společenství muže a ženy, založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství by měli předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením snoubenců před obecním úřadem pověřeným vést matriky nebo před orgánem církve. Manželství lze uzavřít i v cizině před zastupitelským úřadem České republiky. Dále zákon upravuje povinné doklady, které musí snoubenci předložit, souhlasné prohlášení o příjmení a o příjmení společných dětí. V § 11-17a se zákon zabývá neplatností a neexistencí manželství, za jakých podmínek může manželství uzavřít nezletilá osoba, osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům nebo stížená duševní poruchou.

§ 18-21 upravuje vztahy mezi manžely, kdy muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Oba manželé jsou dále povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. O záležitostech rodiny rozhodují manželé společně.

Zánik manželství smrtí a prohlášením manžela za mrtvého popisuje § 22. Od § 24 se zákon zabývá rozvodovým řízením, kterému se budu věnovat v kapitole č. 2.¹³

1.4.2 Rodičovská zodpovědnost

S odkazem na § 31 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, je rodičovská zodpovědnost „souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění.“¹⁴

Rodiče jsou dle tohoto ustanovení povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání vykonávat nad ním dohled, který odpovídá stupni jeho vývoje. Rodiče mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte, ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.¹⁵ Dle § 34 zákona o rodině rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům.

1.5 Rodina s jedním rodičem

Popisem rodiny s jedním rodičem se zabývá Sobotková¹⁶ ve své knize. Rodiny s jedním rodičem představují většinou matky s dítětem nebo s dětmi. Asi 10 % jsou otcové s dítětem nebo dětmi. Jsou to rodiny, které vznikly rozvodem, rozchodem, ovdověním, adoptí dítěte osamělou ženou nebo porodem dítěte mimo manželství. V posledních letech narůstá počet žen, které mají děti mimo manželství. I přesto, že většina dětí vyrůstá pouze s matkou, je tradičním předpokladem, že děti potřebují otce, aby se vyvíjely normálně. Při absenci otce v rodině se poukazuje na otcovskou roli socializační a disciplinární, diskutuje se o častějších poruchách chování a dokonce o delikvenci u dětí s absentujícím otcem. Nepodloženě se předpokládá, že otcové jsou odpovědní za socializaci dětí.

¹³ HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině-Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 11-48.

¹⁴ HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině-Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 92.

¹⁵ HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině- Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 92-100.

¹⁶ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 128-136.

To, co děti chtějí a potřebují, je stabilní a perspektivní vztah s dospělými, které vnímají jako své rodiče. Ideál rodiny se dvěma rodiči však bohužel není v reálném životě vždy naplňován.

Osamělým otcem se muž stává většinou tehdy, když matka dětí zemře, opustí rodinu nebo je kvůli vážné nemoci zcela vyřazena z péče o rodinu. Počet osamělých otců, kteří mají ve své péči děti po rozvodu postupně roste.

Až do 70.let 20.st. byla role otců ve výchově dětí považována za okrajovou. Postupem času nastávají změny, kdy např. feministická hnutí atakovala tradiční rozdělení rolí, muži jsou povzbuzováni k aktivnějšímu a citlivějšímu přístupu k dětem a větší angažovanosti na jejich vývoji a výchově. Některé studie potvrzují, že osamělí otcové vykazují rodičovské chování, které se více podobá chování matek, pečující o své děti, než chování ženatých otců. Toto by znamenalo, že rodičovské chování není formováno biologicky či časnou zkušeností, ale spíše sociálními okolnostmi a příležitostmi. Muži mají jiný styl rodičovství, ale není to styl lepší či horší. Děti se v péči milujícího otce mohou cítit stejně spokojeně jako v péči matky.

2 ROZVODOVÉ ŘÍZENÍ

S institucí rozvodu manželství má osobní zkušenost stále větší procento manželských párů. Je nesporné, že tato zkušenost je velmi nepříjemná a traumatizující jak pro oba manželé, ale zejména pro jejich děti. Příčin rozvratu manželství je mnoho. Ať už rozdílné názory na společný život, na výchovu dětí, financování domácnosti, trávení volného času či jiné povahové vlastnosti. Tyto rozpory mezi partnery, které jsou způsobené zejména při nedostatku tolerance a schopnosti kompromisu, jsou pak příčinou manželských konfliktů a krizí. V případě, že tyto krize vyvolají mezi manžely hluboký a trvalý nesoulad, nabízí se většinou jediná možnost, a to je rozvod.

Řízení o rozvodu manželství je upraveno v Zákoně o rodině v § 24-29, která se zabývají jak samotným rozvodem, tak i jeho důvody i řešením vztahů rozvedených rodičů k nezletilým dětem. Podle našeho práva je základním předpokladem pro zrušení manželství rozvodem vážný rozvrat manželských vztahů, který brání plnění společenského účelu manželství a obnovení manželského soužití.

Jak uvádí Matějček a Dytrych¹⁷, rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvrat manželství prožívá. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Dítě je vystavováno psychické zátěži. Nejde o důsledky, které se projevují okamžitě, ale mohou se projevit třeba až v období puberty nebo na začátku jeho dospělosti.

„Rozvod manželství je zrušení manželství za života manželů rozhodnutím soudu, je výsledkem dlouhotrvajících rozporů, obvykle probíhá ve třech stádiích“¹⁸ – manželský nesoulad s neschopností řešit rozpory, manželský rozvrat, většinou dlouhodobý, který podstatně postihuje některou z rodinných funkcí, a rozvod jako formální právní ukončení manželského vztahu.

¹⁷ Srov. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994, s. 134.

¹⁸ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 516.

2.1 Druhy rozvodů

V roce 1998 byla vydána novela zákona o rodině. V této novele je mnoho podstatných změn týkajících se samotného rozvodového řízení.

Jednou ze změn je možnost tzv. „dohodového“ rozvodu. Toto upravuje § 24a. Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a druhý manžel se k návrhu připojí, má se za to, že podmínky k rozvodu jsou splněny. Soud se v takovém případě nezabývá příčinami rozvratu manželství. Manželé v tomto případě musí předložit soudu písemné smlouvy řešící vypořádání vzájemných porozvodových vztahů k majetku a společnému bytu, a pravomocné rozhodnutí soudu péče o nezletilé, kterým byla schválena dohoda o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

Dohodnutý nebo smluvený rozvod je elegantní možností, jak se dva rozumní a s koncem svého manželství smíření lidé dokáží ve slušnosti rozejít, čímž obvykle nastolí vzájemnou spolupráci na takové úrovni, která umožní, že i když již nemohou být manželé, přesto zůstanou rodiči a slušnými lidmi schopnými kontaktu a dohod ohledně dětí.¹⁹

Pokud se rodiče na rozvodu manželství nedohodnou, soud na návrh některého z manželů manželství rozvede. V takovém případě soud zkoumá příčiny rozvratu manželství, jak trvale a hluboce je manželství rozvráceno a zda nelze očekávat obnovu soužití.

2.2 Úprava poměrů k dětem

Po dlouhou dobu nás provází představa a mnoho lidí to pokládá za samozřejmost, že děti z rozvedených manželství patří matkám, a ne otcům. Svěřování dětí do výchovy matky je společenský zvyk, který se vytvořil v historii relativně nedávno. Není to žádný biologický imperativ. Kult mateřství v naší kultuře tak zakořenil, že otcům jsou do výchovy svěřovány děti pouze v případě, kdy matka péči nezvládá nebo zanedbává.²⁰

Výše zmiňovanou novelou zákona o rodině došlo také v souvislosti s rozvodem manželství rodičů oddělení řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po

¹⁹ Srov. JUDr. KOVÁŘOVÁ, D. *Advokáti, klienti a dohodnuté rozvody*. Právo a rodina č. 1/2005. s. 6.

²⁰ Srov. WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: MPSV, 1995, s.15,24.

rozvodu od samotného rozvodového řízení. Manželství nelze rozvést, pokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, které vydá soud péče o nezletilé.

Další významnou změnou, kterou tato novela přinesla, je možnost rozhodnout o svěřeni nezletilého dítěte do společné nebo střídavé výchovy oběma rodičům, což upravuje § 26, odst.2, který říká „jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“²¹

2.2.1 Svěření dětí do výhradní výchovy jednoho z rodičů

Soud může na základě návrhu jednoho z rodičů rozhodnout o svěřeni dítěte do výhradní výchovy jednoho z nich. Soud přihlíží k tomu, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného styku s druhým z nich. Soud musí také dbát na to, aby byly zajištěny co nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte. Z tohoto hlediska musí pečlivě uvážit, které výchovné prostředí je pro dítě nejpříznivější. Rodiče se také na tomto mohou dohodnout, kdy soudu předloží písemnou dohodu o tom, komu bude dítě pro dobu po rozvodu svěřeno.

2.2.2 Střídavá péče

Střídavá výchova znamená, že dítě bude svěřeno v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud současně vymezí práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se časových úsecích. Je nutno uvážit, v jakých časových intervalech by střídání mělo probíhat, aby takové uspořádání nejlépe vyhovovalo jak dítěti, tak ostatním členům rodiny.

Svěření dítěte do střídavé péče rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivality, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu obou rodičů k dítěti a téhož vztahu dítěte k oběma rodičům. Toto řešení má být odrazem společné odpovědnosti rodičů za další osud dítěte, rovnoprávnosti rodičů při výchově a přání dítěte udržovat stálý a častý kontakt

²¹ HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině-Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 59-63.

s oběma rodiči. Podmínkou je společná vůle rodičů, každý z nich si musí být vědom výchovných kvalit druhého rodiče a jeho nepostradatelnosti pro další výchovu dítěte. Další z podmínek svěřením dítěte do střídavé výchovy je zajištění kvalitní komunikace mezi rodiči. Poslední podmínkou při svěřování dětí do střídavé výchovy by měla být blízkost jejich bydliště, aby dítě nebylo nuceno měnit školku, školu, zájmovou činnost a okruh kamarádů.²²

2.2.3 Společná péče

Společnou péči upravuje taktéž § 26, odst.2 zákona o rodině. Vychází se z toho, že řada rodičů po rozchodu či rozvodu společně bydlí, společně uhrazují část svých potřeb a zejména i nadále společně pečují o své nezletilé děti. Jeden z nich např. zajišťuje školní záležitosti, jeden sportovní aktivity, jiný hudební vzdělání, rodiče se dělí i zajištění materiálního zázemí. Za těchto okolností se nejeví jako účelné svěřit dítě do péče jednoho z rodičů. Tato úprava posiluje pocit společné odpovědnosti rodičů a jejich opravdový zájem o dítě. Také tato úprava předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Je nezbytné, aby rozvodová situace, která přináší pocity zklamání, křivdy a ublížení, byla mezi rodiči již překonána.²³

2.3 Úprava styku s druhým rodičem

Pokud jsou rodiče schopni se na úpravě styku druhého rodiče s dítětem dohodnout, není třeba schválení soudu. Pokud to však vyžaduje zájem dítěte, soud styk rodiče s dítětem upraví. Soud zkoumá a musí pečlivě zvážit, jaká úprava styku odpovídá potřebám nezletilého dítěte, patří sem věk a zdravotní stav dítěte, jeho citový vztah k rodiči, který jej nemá ve výchově, obvyklý denní režim dítěte, včetně rozvrhu jeho školních a mimoškolních aktivit. Soud také může zjišťovat stanovisko nezletilého dítěte. Hodnocení těchto skutečností pomáhá soudu k tomu, aby volil nejvhodnější úpravu styku rodiče s dítětem. Jiná tak bude úprava styku rodiče s dítětem útlého a předškolního věku a jiné to

²² Srov. HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině-Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 62-64.

²³ Srov. HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině-Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 62-65.

bude u dítěte školního věku. V některých případech může soud rozhodnout, že styk dítěte s druhým rodičem bude probíhat v přítomnosti třetí osoby. Pokud je jeden ze sourozenců svěřen do výchovy matky a druhý do výchovy otce, soud musí o styku rozhodnout tak, aby byla zachována sourozenecká vazba.

Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí. V odůvodněných případech může soud styk rodiče s dítětem omezit nebo i zakázat, v jiných případech může také upravit styk dítěte s prarodiči i sourozenci.²⁴

²⁴ Srov. HOLUB, M., NOVÁ, J. SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině-Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, s. 77-81.

3 ROLE OTCŮ

V knize od Fafejty²⁵ je otec popisován jako člověk, který má vůči danému dítěti určité závazky, povinnosti a práva. Pokud svoje povinnosti neplní a nedovolá se svého práva, může být role otce odejmuta bez ohledu na biologickou skutečnost. Není k tomu zapotřebí ani právního aktu, okolí otce včetně dítěte jej jako otce přestane chápat a nebude se k němu jako k otci chovat. Ačkoliv je otcovství především biologickou záležitostí, v mnoha situacích je mnohem důležitější jeho sociální stránka. Toto se však nemusí shodovat.

Otec má ve výchově dítěte zcela jistě nezastupitelnou roli. Je otázkou, do jaké míry se do ní zapojí, když mu děti po rozvodu nejsou svěřeny do péče. Mnoho otců na svoji roli dobrovolně rezignuje. Někteří se ale s danou situací snadno smiřují a částečně jim vyhovuje. Naopak jiní otevřeně hovoří o diskriminaci a bojují za svá práva, zakládají občanská sdružení, která se zasazují o práva otců, a žádají šanci vychovávat svoje děti.

Jeden z pohledů na současné otcovství, říká, že hlavním cílem výchovy je morální modelování dítěte a otec je definován a sám sebe definoval svou rolí živitele rodiny a představitele autority.

Všeobecně sociální role je definována podle Velkého sociologického slovníku jako „očekávaný způsob chování, vázaný na určitý sociální status“.²⁶ Pod termínem otcovská role si tedy můžeme představit souhrn všeho, co se očekává od osoby, která zastává status otce, tedy souhrn norem spojených se sociální pozicí otce. Otcovská role jako každá jiná role se střetává s dalšími sociálními rolmi, které muž může mít, např. s rolí manžela, bratra, kolegy, přítele. Podobně jako se většina jiných sociálních rolí rozděluje do více dimenzí, tak je to i u otcovské role. Otec může být živitelem, pečovatelem, partnerem.

Täubner²⁷ se zamýšlí nad tím, že oba rodiče hrají od narození dítěte zcela nezastupitelné role. Oba musí stát u dítěte ihned a každý hraje svoji, trochu jinou roli, i když dělají totéž. Otcova aktivita má trochu jiný charakter a dítěti se tak do mozku vtiskává

²⁵ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Praha: Nakladatelství Jan Piszkiwicz, 2004, s. 17.

²⁶ *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 943.

²⁷ Srov. TÄUBNER, V. *Rodiče v krizi?* Neratovice: Neratovice, 1993, s. 6.

model mužského chování. Otec jinak dítě koupe, hýčká, jinak jej krmí, odlišně si s ním povídá. Otec by měl být optimistickým a vyrovnaným zdrojem jistoty a bezpečí. Je a musí být prvním mužem v životě každého dítěte. Někdy je dokonce otec prvním mužem, který narození svého dítěte vidí. Neobyčejně významný vliv pro rozvoj otcovství může být přítomnost u porodu svého dítěte. Absence otce při výchově dítěte může deformovat jeho zdravý vývoj i jeho dospělou životní orientaci.

3.1 Historický vývoj role otce

V Antice měli otcové nad svými dětmi téměř absolutní moc, kdy je mohli prodat do otroctví nebo dokonce i zabít. Po rozvodu přešla péče o dítě automaticky na otce. Neexistovala vůbec práva matek. Takto to popisuje Warshak²⁸ ve své knize.

Dudová²⁹ v knize popisuje transformaci otcovské role od 19. století. V tomto století byl otec skutečným ztělesněním moci a autority, byl jediným živitelem rodiny, zastupoval své děti i manželku a jen on rozhodoval, kdo se stane jeho dědicem. Součástí partnerského soužití byla podřízenost jeho manželky. Matka představovala jen zastupitelný článek a děti byly proto po rozvodu automaticky svěřeny otcí. Otec měl nad rodinou takřka absolutní moc, jeho postavení mělo posvátný a symbolický charakter. Muž v postavení otce ztělesňoval všeobecný řád.

V první fázi moderní rodiny si otec uchovává monopol hlavy rodiny, matka vládne v oblast soukromí a přibližuje se dítěti. V porovnání s předchozím obdobím jsou práva otců nad dětmi omezována. Otcové ztrácí právo vydědit své potomky a jakkoliv je znevýhodnit v závislosti na pohlaví a pořadí narození.

Koncem 19. století vzniká tzv. kult mateřství, kdy je oslavována mateřská láska a mateřské instinkty. Mateřské roli je přisuzován zásadní význam ve zdravém vývoji dítěte. Otec měl fungovat hlavně jako živitel rodiny a na psychický vývoj dítěte měla mít vliv pouze matka.

²⁸ Srov. WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: MPSV, 1995, s.24.

²⁹ Srov. DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 40-43.

Na konci 19. století a poč. 20. století se objevuje ideál manželství, které je založeno na vzájemné lásce manželů, otec je definován jako živitel rodiny a představitel autority, matka je pečovatelkou a strážkyní rodinného krbu. Otec předává dítěti společenské normy.

V průběhu 20. století otec zcela ztrácí své privilegium určit svého dědice nebo vydědit jedno ze svých dětí. Roste důležitost školního vzdělání, což neumožňuje otci hrát s úspěchem takové autority. Toto se samozřejmě odráží ve změnách legislativy týkající se rodiny a otcovské autority.

K dalším velkým změnám dochází na přelomu 60. a 70. let 20. století, kdy se snižuje počet sňatků, ale zároveň roste počet rozvodů. Ženy získávají účinnou antikoncepci a do jejich rukou tak přechází moc nad reprodukcí. Ženy vstupují na pracovní trh, tím muži ztrácejí své výsadní postavení jako živitele rodiny. Stát garantuje novými zákony nově nabytá práva žen a prostřednictvím systému sociálních podpor, když je to potřeba, zastupuje absentující otce.

Tyto změny ústí v situaci, kdy jakoby muž není pro reprodukci a rodičovství nijak důležitý. Jakmile dojde k ukončení partnerského soužití, většinou to znamená i konec jeho blízkého vztahu k dětem. Protože jsou děti většinou svěřovány matce, znamená pro otce rozvod odloučení od jeho dětí.

Počátkem 90. let 20. století se začíná mluvit o potřebě rehabilitace otcovských práv. V České republice i v jiných evropských zemích jsou přijímány zákony, které vyrovnávají rodičovská práva ve prospěch mužů. Z mateřské dovolené se stává rodičovská dovolená, oba rodiče jsou ve stejné míře držiteli rodičovské zodpovědnosti.

Všechny tyto změny dávají prostor pro vznik nového přístupu některých otců, kteří se nechtějí spokojit jen s rolí živitele rodiny. Otec si dnes nechce jen hrát na otce, ale touží stát se významným blízkým svého dítěte.

3.1.1 Vývoj otcovské role na území ČR

Historický vývoj otcovské role na území ČR je popsán v knize Otcovství po

rozchodu rodičovského páru od Dudové³⁰. Do roku 1781 na území ČR vládlo právo kanonické, které bylo dáno církví a vycházelo z římského práva. V manželství platila zásada monogamie a nerozlučitelnost manželů. Žena je zcela manželovi podřízena, vyžaduje se od ní naprostá věrnost a její cizoložství může být stíháno soudem i manželem. Děti jsou zcela podřízeny otci. Nemanželské děti nepatří do otcovy rodiny, nemají dědické právo, nesmí se učit řemeslům, nesmí vlastnit nemovitosti.

Mezi rokem 1786-1812 vzniká Josefův Všeobecný občanský zákoník, který platí až do roku 1919. Co se týče rodinného práva, přinesl některé zásadní reformy. Zrovnoprávnil manželské i nemanželské děti, co se týče dědictví. Některé skutečnosti zůstávají beze změn, muž je prohlášen za hlavu rodiny a žena má být podřízena jeho moci. Otec rozhoduje o výchově dětí, spravuje jejich majetek, dává dětem jméno, pokud dojde k rozvratu manželství, patří děti otci.

V roce 1919 dochází k novelizaci Všeobecného občanského zákoníku tzv. rozlukovým zákonem, který modernizuje rodinné právo. Zásadní změnou je povolení rozlučitelnosti manželství. Ženy sice získávají právo volit a další občanská práva, ale jako matky a manželky jsou stále podřízené.

K dalším velkým změnám v českém rodinném právu dochází po druhé světové válce, zejména v roce 1948, kdy je přijata Ústava 9. května. V této je zakotveno rovné postavení mužů a žen v rodině i ve společnosti. Většina platných zákonů se tak dostává do rozporu s Ústavou a je třeba je přepracovat. V roce 1950 je přijat nový zákon o právu rodinném, který je založený na zásadě rovnoprávnosti mužů a žen, a nemluví výslovně o matce či otci, ale používá souhrnný výraz rodiče. Slovo otec se objevuje pouze v kapitolách o určení otcovství. Je odstraněna zásada nadřazenosti manžela jakožto hlavy rodiny. Tento zákon zdůrazňuje zájem dítěte jako hlavní hledisko rozhodování o rodině. Rodičovská moc zahrnuje práva a povinnosti rodičů řídit jednání dětí, je rovnocenná a náleží oběma rodičům bez ohledu na to, zda jsou manželé. Je institucionalizován rozvod, který ale až po

³⁰ Srov. DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 51-53.

novela v roce 1955 může být vysloven proti vůli nevinného manžela. Do popředí se dostává zájem dítěte, všechny děti mají stejná práva bez ohledu na to, jestli se narodily v manželství nebo mimo něj.

Rozsáhlejší novelizací prochází zákon o rodině až v roce 1963. Rodičovská moc je nahrazena pojmem rodičovská zodpovědnost. Novela také stanovuje přesná pravidla určování otcovství, žena získává větší prostor při popření otcovství. Další důležité reformy v oblasti rodinného práva proběhly až v roce 1998, tyto vedly hlavně ke zrovnoprávnění otce v rodině. V tomto roce je do českého práva zaveden institut společné a střídavé výchovy, otci je dáno právo podat návrh na určení otcovství a je posíleno postavení otce dítěte, za kterého matka není provdána.

3.2 Typologie otců

Typologii otců lze brát z různých úhlů pohledů. Zabývá se jimi např. kniha od Dudové³¹, která rozděluje otce na:

- ❖ otec jako živitel,
- ❖ otec jako pečovatel,
- ❖ otec jako blízký dítěte,
- ❖ otec jako vychovatel,
- ❖ otec jako učitel,
- ❖ a ostatní.

Další možné dělení uvádí Plaňava³²:

- ❖ dálkový otec,
- ❖ otec potápěč,
- ❖ otec „bílá vrána“,
- ❖ otec obět'.

³¹ Srov. DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 51-53.

³² Srov. PLAŇAVA, I. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha: Grada Publishing, 1994, s. 86-95.

Z další typologie uvádím rozdělení otců Mählerové a Roggeho³³. Tito autoři uvádí, že pečující otec může být pro chlapce vzorem, protože i on vkládá do péče o dítě část své mužnosti. Tato se může odrážet třeba jen v partnerském vztahu otec-syn. Chlapci tak přesně vnímají, se kterým typem otce se setkávají. Uvádějí tyto tři typy otců:

- ❖ typ kamarád,
- ❖ typ „pro mě za mě“,
- ❖ typ generál.

Dále se chci ve své bakalářské práci více zabývat a popisovat rozdělení typů otců dle Dudové, která má členění nejrozmanitější, a které mne nejvíce zaujalo. Dudová nazývá role otců jako repertoáry. Prvních pět repertoárů označuje jako povinné, kdy každý muž, který se pokládá za otce, se s takovými repertoáry setkává a musí se k nim nějak vztahovat.

3.2.1 Otec jako živitel

Role otce jako živitele, i přesto, že prodělalo určité změny, se nijak žádným zásadním způsobem nemění. Pro mužskou identitu je tato role klíčová. Všichni cítí nutnost, a je všeobecné očekávání, že otec by měl finančně zajistit a živit rodinu. Placená práce pro otce znamená samozřejmost, protože otec nemusí jako matka řešit otázky kombinace práce a rodiny. Do své profesionální dráhy investuje více než matka, pracuje více hodin týdně a jeho příjem bývá vyšší. Nepřerušuje svou profesionální dráhu z rodinných důvodů. Nepatří sem jen finanční příspěvek, který pochází z placené práce, ale i jiné materiální zajištění dětí. Přesto, že není během své výdělečné aktivity otec přítomný v domácnosti a v blízkosti dětí, jeho práce je součástí jeho otcovské role a identity.

Role otce jako živitele je součástí tradiční sféry otcovství, která si v dnešní české společnosti zachovala zásadní význam. Otcové cítí společenský tlak k naplňování této úlohy a pokud dojde k rozchodu, předpokládá se, že právě tato role otcovství by měla být zachována. Role otce jako živitele se vyznačuje silným normativním působením ze strany sociálního okolí i společenských institucí.

³³ Srov. MÁHLEROVÁ, B., ROGGE J.U. *Páni kluci*. Praha: Mladá Fronta, 2004, s. 123-127.

Neochota vyplácet finanční příspěvek po rozchodu rodičů ukazuje, že vztah rozvedených otců k této normě je nejednoznačný.

3.2.2 Otec jako pečovatel

Tato role v poslední době začíná otcovství silně ovlivňovat. Ukazuje se, že pečovatelské aktivity jsou stále více součástí běžných otcovských praktik. Přijetím některých nových opatření jako je např. rodičovská dovolená nebo střídavá péče o dítě po rozvodu manželství, vypovídá o tom, že tato norma začíná působit i v České republice. Do této normy patří osobní péče o dítě, případně domácnost, ve které děti žijí. Patří sem činnosti každodenní údržby dětí a domácnosti, jako je např. příprava a podávání stravy, čistota a hygiena, probouzení a ukládání ke spánku nebo doprava dítěte do školky nebo školy. Patří sem také návštěva lékaře. Jedná se tedy o takové rodičovské aktivity, které jsou nezbytné a nutné k fyzické pohodě a zdraví dítěte. Dříve se jednalo tradičně o oblast vyhrazenou ženám.

Účast otců na péči o dítě je částečně omezena jejich účastí na profesionální aktivitě, která je pro většinu mužů na prvním místě. Otcové se věnují dětem tak, jak jim to práce dovolí. První roky života bývají pro většinu mužů obdobím, ve kterém do péče o dítě zásadně nezasahují. Mají pocit, že mezi dítětem a matkou je určité pouto, do kterého nejsou zahrnuti. Existují však také okolnosti, které větší zapojení otců do ranné péče o dítě přinášejí.

Lze obecně říci, že péče o dítě se zahrnuje do dvou oblastí. Tou první jsou každodenní rituály a aktivity, při kterých se otcové dětem věnují, jako např. ranní vstávání či vypravování do školky či školy. Druhou oblastí jsou delší časové úseky, kdy otec pobývá s dětmi bez partnerky, jako třeba víkendy na chalupě či dovolené.

Závěrem lze k této roli otce jako pečovatele říci, že k jejímu rozšíření došlo teprve nedávno, a to nejvíce ve spojitosti se zrovnoprávněním postavení mužů a žen v rodině a na pracovním trhu. Stejně jako u předchozího repertoáru otce živitele nepřístupují k tomuto požadavku všichni muži stejně. Jejich chování je ovlivněno tím, jak nahlízejí na otázku generové dělby práce v domácnosti. Rozdílně také nahlízejí na to, jaké schopnosti mají obě pohlaví věnovat se péči o dítě.

3.2.3 Otec jako blízký dítěte

Dalším povinným repertoárem je repertoár blízkosti. Stejně jako pečovatelský repertoár je i tento součástí nové moderní normy otcovství, kdy je důležitá citová blízkost a přítomnost otce. Zároveň se otec zapojuje do péče o dítě a domácnost, obsahuje nutnost fyzické blízkosti, osobní přítomností a důvěrného citového vztahu. Předpokládá také časovou dostupnost a geografickou a fyzickou blízkost. Proto, aby si otec s dítětem byli blízcí, je důležitý společně strávený čas, sdílení každodenních aktivit. Blízkost otce a dítěte může být také budována fyzickým kontaktem, např. při hře nebo hlazením a projevy důvěry. Významnou úlohu zde hraje také komunikace mezi otcem a dítětem – navzájem si svěřují svá tajemství, vyměňují si informace. Dalším faktorem může být vzájemná dostupnost – to, že dítě může za otcem kdykoliv přijít, nejen tehdy, kdy to určuje soud.

Blízký vztah otce k dítěti je podstatnou součástí současného otcovství. Tito otcové si jsou vědomi toho, že otec má být významným blízkým svého dítěte, má s ním rozvíjet citový vztah, který by však neměl pocházet pouze ze sociální role otce, ale z osobního zájmu. Důležité je, aby otec a dítě měli mezi sebou jedinečný vztah.

3.2.4 Otec jako vychovatel

Ještě do konce 60.let 20.století byla pozice otce definována rolí živitele rodiny a představitele autority, tedy vychovatele. Dnes ale tato role otce získala spíše negativní představy – současní muži se snaží hledat jiné způsoby, jak být otcem a přitom se snaží vyhybat předem daným sociálním rolím, aby byl svým dětem blíž. I přesto zůstává autorita a výchova důležitou složkou otcovství. Úlohou otce je socializovat dítě k určitým pravidlům, naučit je, že není středem světa, ale že i na něj se vztahují povinnosti a omezení jako na každého jiného. Dnešní otcové už ale nedisponují při výchově stejnými prostředky – ani mocí danou zákonem, ani nemají možnost dítě vydědit, ani nemohou udělovat drsné tělesné tresty.

Důležité je střídání repertoáru otec-partner při hře a otec-vychovatel, který určuje pravidla.

Většina otců by se shodlo na tom, že jednou z jejich základních úloh je dítě vychovávat. Repertoár vychovatele je tedy jedním ze základních repertoárů otcovství, ke kterému otcové zaujímají určitý hodnotový postoj a zahrnují je do svých rodičovských

praktik. Rozvedení otcové neřeší problém, jak by měli své děti vychovávat, ale také to, jak vůbec sladit výchovu obou rodičů, pokud se neshodují ve svých názorech a zvláště, když mezi nimi přetrvávají konflikty.

3.2.5 Otec jako učitel

K důležitým úkolům otce ve výchově dítěte je učit je novým znalostem a dovednostem. Takovéto učení spolu s výchovou tvoří podstatnou část socializace dítěte. Aktivita, které spadají do repertoáru učitele lze rozdělit do tří kategorií. Do první kategorie patří učení se každodenním aktivitám a dovednostem, probíhá zčásti automaticky a není vždy výsledkem rodičů dítě něco naučit. Druhou kategorií tvoří učení novým, méně běžným dovednostem, které nejsou tak nutné pro život v dnešní společnosti, ale podílejí se na osobním a fyzickém rozvoji dítěte, jako např. sportovní aktivity, hry apod. Třetí kategorie zahrnuje oblast školní podpory – příprava do školy, pomoc zvládnout vyučované předměty, pomoc při domácích úkolech.

3.2.6 Ostatní typy

Mimo předchozích pět repertoárů - otec jako živitel, vychovatel, pečovatel, blízký dítěte a učitel, existují i další, i když pro spoustu otců méně významné rozměry otcovství. Jedná se o tzv. „přidané repertoáry“, které jsou volitelné a aktér je hrát může a nemusí.

První skupinu tvoří otec jako bavič a partner při hře. Jedná se o okamžiky, kdy otec přestává být otcem a pro dítě se stává určitým komplicem a partnerem. Otec „odhazuje“ svou autoritu a snižuje se na úroveň dítěte.

Po rodičovském rozchodu se však tyto chvíle věnované zábavě a hře mění. Někteří otcové je nepokládají za důležité nebo na ně nemají čas, pro jiné však hra a zábava vyplňuje veškerý čas, který dítě s otcem stráví. Otec se snaží dítěti nabídnout společně trávený čas, a i když takovéto aktivity mohou mít výchovný a vzdělávací charakter, pro otce je přesto důležitější, aby dítěti s ním bylo dobře.

Tyto otce baviče můžeme rozdělit na dvě skupiny.

a) „sváteční otcové“ - při kontaktu s dětmi chybí každodenní rutinní aktivity a povinnosti a rozvrh návštěv se přizpůsobuje sportovním a kulturním programům nebo se řídí podle počasí, např. při společném výletu. Nenesou stejnou odpovědnost jako matka,

z toho však plynou konflikty s bývalou partnerkou, protože jí dopředu znemožňuje plánovat svůj vlastní čas. Dítě má jasně stanovený domov u matky, nepřespává u otce a setkává se s ním pouze venku.

b) otcové, kteří se snaží dodržovat čas, který mu určil soud, pečlivě plánovat a připravit program pro dítě. Tito otcové přesně dodržují domluvený rozvrh kontaktů s dítětem a dítě u otce zůstává i přes noc. Dodržují určité rituální aktivity a povinnosti, např. domácí práce nebo příprava do školy. Otcové se velmi snaží být s dítětem, využívají společný čas k oboustranné spokojenosti.

Otec však nemusí hrát roli baviče a komplice. Tento repertoár není nezbytný pro otcovskou roli, ale po rozchodu manželů se stává důležitým pro zachování kontaktu mezi otcem a dítětem.

Druhou skupinu můžeme nazvat otec jako hlava rodiny. Zde je opačná situace oproti výše popsanému otci baviči. Otec jako hlava rodiny má nejen povinnost rodinu zabezpečit materiálně, ale má zodpovědnost i za její bezpečí. Otec má fungovat jako ochránce rodiny, zajistit jim potravu a bydlení, má reprezentovat rodinu navenek a zasahovat v krizových situacích.

Po rozchodu rodičovského páru se však situace mění. Otec jako hlava rodiny nemůže naplňovat tento repertoár. Někteří otcové trpí ztrátou pozice hlavy rodiny, někteří postrádají zodpovědnost a jiní mají strach o bezpečí svého dítěte a jsou frustrováni, že dítě nemohou chránit svou přítomností.

Do třetí skupiny patří otec jako představitel původu. Každý muž se může stát otcem, aniž by byl biologickým rodičem. Ale na druhou stranu otec i po rozchodu rodičovského páru zůstává biologickým rodičem a představuje původ dítěte, i když se otec zřekne ostatních repertoárů. Pro většinu otců představuje biologická vazba něco, co se nedá zpochybnit ani odejmout. Vytváří spojení otce s dítětem, i když mezi nimi není žádný jiný vztah nebo dokonce ani dítě nezná svého biologického otce.

Na závěr můžeme říci, že nejdůležitější úlohu hraje otec jako živitel. Ale pokud chce být otec otcem, pak musí zaujmout pozici i v ostatních repertoárech – otec jako pečovatel, blízký, učitel i vychovatel. Samozřejmě by bylo možné každý z těchto repertoárů rozložit na další podúrovně.

3.3 Otcovské styly

Rozlišení otcovských stylů uvádí ve své knize Yablonsky³⁴.

Yablonsky uvádí, že důležitou veličinou při definici určitého otcovského stylu je míra touhy být otcem a zaujetí pro otcovskou roli. Rozhodnutí, že se muž či žena stanou rodiči, spočívá teď mnohem více na nich samotných. Tato možnost způsobuje, že muži se stávají otci většinou jen tehdy, když to považují za žádoucí. Je mnoho mužů, kteří odmítají přijmout otcovskou roli ze strachu nebo ze sobeckých důvodů. Tito muži k tomuto závěru obvykle docházejí po důkladné úvaze.

Existuje mnoho důkazů o tom, že většina otců je citově angažována již v období těhotenství. Někteří muži při oznámení ženy, že čekají dítě, prožívají tísnivý pocit. Podle chování muže v průběhu těhotenství ženy je lze rozdělit do tří skupin. V první skupině jsou otcové, kteří své těhotné ženě projevují přiměřenou pozornost, ve druhé skupině jsou to otcové, kteří věří, že oplodněním ženy splnili svou povinnost. O průběh ženina těhotenství se prakticky nezajímají. Ve třetí skupině jsou otcové, kteří se příliš ztotožňují se svou ženou. Neustále se něčeho bojí, chce vědět všechno kolem těhotenství a porodu.

Otcovství je jedním z mála neodvolatelných závazků, které může muž v životě na sebe vzít. Otcovský styl je určován vzájemnými činiteli-nadšením pro roli, postava vlastního otce jako modelu, role v zaměstnání, sociální, kulturní, ekonomické, náboženské orientace, charakterem a temperamentem muže. Jedním z největších a rozhodujících vlivů na otcovský styl je model jeho vlastního otce. Tento faktor je vědomý i nevědomý.

Otcovský styl každého muže je výsledkem kulturních a socioekonomických faktorů, je vytvářen vtištěním chování jeho otce jako modelu, podíl mají také rysy osobnosti. Většina otců, ať už milujících či chladných, projde ve vztahu k dětem láskyplným i nenávislným obdobím. I přesto se jejich základní styl přístupu k dětem nemění. Téměř každý otec si osvojí jednu ze základních podob otcovských stylů.

1. Citliví a milující otcové – dvojníci

³⁴ Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*. Praha: Portál, 1995, s. 45-85.

Otcové tohoto typu jsou obvykle zdravými lidmi, co se týče citové stránky. Dávají přednost potřebám dětí před svými potřebami, děti staví do středu vlastního života. Tento otec je schopen být dvojníkem svých dětí. Je to způsob lásky, který vyžaduje intenzivní empatii. Obvykle ve svém životním plánu s dětmi počítá. Narození dítěte vnímá jako naplnění celého života. Otec, i když syna bezmezně miluje, není jediným, kdo má na dítě vliv. Matka, sourozenci, vrstevníci i lidé ze širšího okolí, mohou proces socializace dítěte negativně ovlivnit. Milující otec se samozřejmě snaží zabránit těmto vlivům, ale ne vždy se mu to podaří. Takoví otcové mohou mít negativní vliv na dítě tím, že jej chrání před pocity zklamání z neúspěchu. Pokud se má dítě správně vyvíjet, musí někdy prožít i neúspěch.

2. Otcové rovnostářského typu – kamarádi

Mnozí otcové nezaujímou řádný status otců, ale jsou spíše kamarádi. Pokouší se být svým dětem spíše vrstevníky a kamarády než otci. Po citové stránce bývají celý život permanentně dětmi a nikdy nedosáhnou toho, aby mohli být skutečnými rodiči. Protože s dětmi zachází jako rovný s rovným, nezajistí si u nich dostatek autority. Často se o své problémy s dětmi dělí, čímž je nepřiměřeně jejich věku zatěžují. Pozitivní vlastnosti těchto otců kamarádů je, že bývají svým dětem dobrými partnery při hrách.

3. Otec „machr“

Tento typ otce má přehnanou představu o významu mužnosti. Vztah k synovi chápe jako prodloužení vlastního já. Je spjat s výkony svých dětí. Synovým prostřednictvím uspokojují své egocentrické potřeby. Do této kategorie patří většina násilnických otců. Naprosto ovládají životy svých dětí. Otec „machr“ nikdy neumožní svému dítěti, aby se stal nezávislou osobností. Dítě žije v otcově stínu. Synové těchto otců „machrů“ se vyznačují třemi typy osobnosti:

- a) syn dokonalá kopie, který se otci naprosto podřídil,
- b) syn otevřeně rebelující, který reaguje negativně na vše, co chce otec,
- c) syn pasivně agresivní, který poslouchá všechny příkazy, navenek se chová klidně, ale uvnitř překypuje nenávistí.

4. Otec psychopat

Základním znakem tohoto otce je neschopnost běžných emočních vztahů. Psychopat není schopen vychovat dítě tak, aby se cítilo jako člověk. Psychopatická

osobnost se vyznačuje nevšímavostí k právům a pocitům druhých lidí. Jsou pro ně typické omezené sociální svědomí, veškeré styky s lidmi jsou podřízeny egocentrismu, účelově manipuluje s lidmi ve svůj prospěch či patologické lhaní za účelem dosažení osobních výhod. Takový otec je schopen rozeznat dobro a zlo, ale neřídí se tím. Projevuje se jeho nedostatek zájmu o dítě.

5. Egocentrický otec

Tento otec je muž, jehož psychopatické chování je spíše reakcí na životní podmínky společnosti než jako někdo, kdo je v zásadě psychopatem. V dnešním světě se dítě často stává překážkou na otcově cestě za úspěchem. Egocentrik však nemusí být chladným člověkem. Děti jim často zabírají energii a čas, které by mohli vložit do svého vlastního úspěchu. U těchto otců dochází k zásadnímu konfliktu rolí. Pokud je tento otec úspěšný ve svém životě, přenáší to i na své dítě. Stejně je tomu tak, pokud je otec neúspěšný. Egocentrickými otci mohou být muži z vyšších společenských vrstev, ale také slavné osobnosti.

Otcovský styl má velký vliv na vytváření základu synovy osobnosti a jeho přístupu k životu. Otec ovlivňuje syna v tom směru, zda se syn stane osobností otcovského nebo synovského typu. Synové silných, blízkých a milujících otců přijímají svou otcovskou roli přirozeně a důstojně, protože sami své otce milují. Otcovskou roli považují jako velmi žádoucí. V mnohém se svým otcům chtějí vyrovnat. Naopak synové egocentrických, psychopatických nebo otců „machrů“ chtějí v určitých případech zůstat navždy synem, protože se nechtějí stát takovými lidmi jako jsou jejich otcové. Na závěr mohu říci, že otcovský styl je podmiňován mnoha faktory, které ovlivňují mužskou osobnost. Otec slouží jako základní model životních rolí.

3.4 Otcovství po rozvodu

Všeobecně lze říci, že po rozchodu partnerů jsou děti ve velké míře svěřovány především matkám. Je otázkou, zda pro většinu mužů toto porozvodové uspořádání rodiny není pohodlnější než to, aby se o své děti sami starali. Otcům do péče byly svěřovány děti jen v případě, kdy matka byla zcela neschopna péči vykonávat, měla zdravotní problémy či byla závislá na alkoholu nebo jiných psychotropních látkách. České instituce v dnešní době

vycházejí z toho, že děti po rozvodu zůstávají s tím rodičem, který o ně hlavně pečoval. Převážně jsou těmito pečovateli matky.

Na druhou stranu se nyní zvyšuje počet dětí, které jsou svěřeny po rozvodu do péče otce, a to i v případech, že je matka schopna péči bez problému vykonávat. Jedná se většinou o přání dítěte, které soud respektuje. Kdy např. otec zůstává v domě či bytě, kde doposud žili a dítě nechce své prostředí měnit. Všeobecně se mezi odbornou veřejností rozmáhá, že otec má stejné výchovné předpoklady jako matka.

Pokud dochází v páru k setření rozdílů mezi mužskou a ženskou rolí, tím je po rozvodu pro muže obtížnější přijmout okrajovou úlohu.

Smith³⁵ v knize *Děti a rozvod* popisuje problémy otců, kteří pečují o dítě. Mají stejné potíže jako osamělé matky, když největším problémem je pro ně skloubení práce a péče o dítě. Někteří se dohodnou s příbuznými nebo přáteli, že mu děti pohlídají, někteří se rozhodnou vzdát se zaměstnání. Tím se však mění jejich finanční stránka, ale také společenský život. Otcové se mnohdy nemohou s rozchodem vyrovnat, toto přenášejí ve výchově i na dítě. Osamělý rodič se někdy obtížně vyrovnává s potřebou dítěte osamostatnit se. Mnoho dětí v péči osamělých otců vyrůstá s tím, že je matka opustila a musejí se s tím vyrovnat. Toto klade další požadavky na osamělé otce, mnozí se naučí věnovat dětem svůj čas a dávat najevo své city otevřenějším způsobem. Někdy se může stát, že se otec zcela nesmíří s tím, že je otcem na plný úvazek. Může proto využívat práci jako výmluvu pro to, že nemůže tak pečovat o domácnost a tyto úkoly přenechává dětem. Otec, který však toto u dítěte neocení, nepřispívá k jeho duševní pohodě.

3.4.1 Typologie otcovství po rozvodu

Dudová³⁶ rozlišuje tři typy otců po rozvodu:

- ❖ Vzdálení otcové živitelé,
- ❖ otcové, kteří pomáhají,
- ❖ pečující přítomný otec.

³⁵ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, s. 121-123.

³⁶ Srov. DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozvodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 134-150.

Vzdálené otce živitele popisuje Dudová jako tradiční. Jedná se o model, který ústí z industriální společnosti, kdy je odděleno pracoviště od domácnosti a otec býval většinu času mimo domov. Většina otců tuto roli bez výhrad akceptuje, mají ji za přirozenou. Přispívá na ekonomické potřeby svých dětí větším dílem než manželka.

Pro otce, kteří pomáhají, je nejdůležitější také materiálně zabezpečit rodinu stejně jako u předchozího typu. Finančně zajistit rodinu není však jen na něm, ale musí se na tom podílet také manželka. V rámci toho pak tento otec také více pečuje o děti a domácnost. Po rozchodu má tento typ otce za to, že by péči o dítě klidně zvládl sám a to, že je dítě u matky bere jako samozřejmost.

Pečující přítomný otec před rozchodem pečoval o dítě stejnou měrou jako matka. Po rozchodu mají za to, že péči o dítě zvládnou stejně dobře nebo dokonce lépe než matka. Po rozchodu proto tito otcové, pokud jim dítě není svěřeno do péče, těžce nesou přerušeni každodenních kontaktů s dětmi.

3.4.2 Repertoáry otcovství po rozvodu

Po rozvodu manželského páru se otcové nacházejí ve složité situaci. Otcové odmítají hrát tradiční a dopředu určenou roli otce. V současné době se musí rozhodovat, jakou roli budou hrát a na jakém základě budou danou roli budovat. Mnoho otců na svou roli po rozvodu dobrovolně rezignuje. Ale zatímco se s tím někteří otcové smíří a částečně jim to tak vyhovuje, jiní bojují za svá práva, chtějí mít stejnou šanci vychovávat své dítě stejně jako jejich bývalé manželky a matky jejich dětí, zakládají občanská sdružení, která bojují za práva otců. Bohužel, rozvod ve většině případů znamená narušení nebo oslabení kontaktů mezi otcem a jeho dítětem či dětmi. Jen velmi pomalu dochází k tomu, že se otcové po rozvodu stále více angažují na výchově svých dětí.

3.4.2.1 Otec jako živitel

Po rozchodu rodičů se tato dimenze otcovství projevuje také významným způsobem. Po rozvodu se od nich očekává, že nadále budou pokračovat v živitelské roli. Po partnerském rozchodu je otcovská role živitele nejčastěji ve dvou základních rovinách. První je placení určeného výživného, druhou rovinou je to, co dává otec dítěti dobrovolně navíc. Otcové často podmiňují placení výživného umožněním kontaktu s dítětem. Pokud je mu kontakt neumožněn, matka tak neplní své povinnosti vůči otcovi, takže otec nemusí plnit

povinnosti vůči matce. Podstatné je to, že čeští otcové chápou výživné často jako povinnost vůči matce, nikoliv vůči dítěti. Je zde patrný paradox, že otec se před rozvodem vnímá jako živitel rodiny, kdy zajišťuje finance pro celou domácnost, ale po rozvodu již nechce investovat do jiné domácnosti matky i přesto, že jsou tam jeho děti.

Dle zkoumaného vzorku lze rozlišit tři možné postoje, kdy jsou otcové živitelé, kteří tuto normu bez výhrad akceptují. Domnívají se, že otec má v první řadě povinnost rodinu finančně zabezpečit a výkon otcovství pro ně spočívá v naplňování živitelské úlohy. Po rozchodu jsou muži z této skupiny ochotni přispívat na ekonomické potřeby svých dětí větším dílem než matka, stejně jako tomu bylo před rozvodem. Někteří stále cítí povinnost finančně podporovat i manželku. Tito muži se rekrutují většinou z mužů s vyššími příjmy.

Další skupinou jsou otcové živitelé na úrovni reprezentace, pro které norma, podle které má být otec prvně živitel, už pro ně není tak jednoznačná a samozřejmá. Tito otcové chápou, že rodina ve skutečnosti závisí na příjmech obou manželů, takže muž je živatelem jen v rodině reprezentací. Po rozvodu přestává být muž zodpovědný za materiální blaho svých dětí. Finančně by se měla podílet i manželka a to nejméně polovinou nákladů. Finanční příspěvek otců by měl být vynaložen jen pro dítě, nikoliv pro potřeby manželky. Neochota finančně nahrazovat osobní péči matky o dítě a přesvědčení, že matka užívá příspěvek pro své vlastní potřeby, souvisí s tím, že otcové si po rozchodu myslí, že dítě je v první řadě záležitostí matky, na kterou otec musí přispívat.

Třetím typem jsou otcové odmítající normu živatele, kteří hlavní roli otce jako živatele zpochybňují a nesouhlasí s tím. Větší důležitost přisuzují jiným rozměrům otcovství, které je neoddalují od dětí, a které nemusí trávit dlouhé hodiny mimo domácnost. Mnozí otcové před rozvodem odmítali povinnost živit rodinu jako prvořadou úlohu otce, přikládali větší význam jiným druhům otcovské role a očekávali od matky stejný příspěvek do domácnosti. Tito otcové mají po rozvodu pocit, že se od nich očekává pouze naplnění této dimenze otcovství, a vzhledem k tomu, že ani před rozvodem ji nepovažovali za důležitou, dostávají se po rozchodu do zásadního konfliktu se společenskými očekáváními.

3.4.2.2 Otec jako pečovatel

Po rozchodu partnerů se kontakty otce s dětmi stávají méně častými a trvají kratší dobu. Neprobíhají jako předtím za přítomnosti matky a otec musí zajistit všechny nutné

aktivity spojené s péčí o dítě bez asistence partnerky. Hlavní změna otce pečovatele po rozchodu je v odlišném časování a organizaci kontaktu otce s dítětem. Společné chvíle jsou vzácnější, ale trvají delší dobu. Otec přichází o rituální každodenní aktivity dítěte. Mnoho otců má při kontaktech s dětmi po rozvodu problémy s bydlením, většinou bydlí u svých rodičů. Proto péči o dítě delegují na prarodiče.

I u tohoto typu rozlišujeme tři podskupiny, kdy jsou to pečující otcové, kteří se o své dítě starali po stejnou dobu jako bývalé partnerky a jsou přesvědčeni, že mohou zvládnout úkoly spojené s každodenní péčí stejně dobře jako matka. Po rozchodu tito muži většinou velmi těžce nesou přerušování každodenních kontaktů s dětmi. Druhou podskupinou jsou otcové, kteří pomáhají, patří sem muži, kteří zásadní otázky péče o dítě přenechávali manželce, ale přesto se určitým způsobem pravidelně na péči o dítě podíleli. Po rozchodu berou jako fakt, že dítě je v péči manželky, ale jsou přesvědčeni, že v případě potřeby by plnou péči o dítě bez problémů zvládli. Třetí podskupinou jsou otcové, kteří nepečují, jsou to muži, kteří zastávají tradiční mužskou pozici, podle nich je fyzická péče o dítě jednoznačně ženským úkolem a dávají přednost tradiční dělbě práce v domácnosti. Berou za přirozené, že se otec o své dítě začíná zajímat až od dvou nebo tří let. Před rozchodem zastávali osobní péči o dítě jejich partnerky. I přestože měli otcové určité úkoly či příležitosti, kdy o dítě sami pečovali, vždy měli k dispozici asistenci matky. Po rozvodu tito otcové uznávají, že by nebylo snadné se o děti postarat, pokud by je měli v péči. Moc dobře vědí, že péče o dítě vyžaduje mnoho času a oni již mají zaveden svůj životní styl, který jim vyhovuje, a který nechtějí měnit. Přesto se domnívají, že v případě nutnosti by tento úkol zvládli.

3.4.2.3 Otec jako blízký dítěte

Po rozchodu, kdy otec s dítětem už nesdílí společné bydliště a přestávají sdílet zavedené rituály, už nemůže být blízkost dále budována na základě každodenní přítomnosti otce a dítěte ve společné domácnosti. Pak je tedy nutné budovat blízkost na jiném základě a to vše v čase, který je jim vyhrazen. Po rozchodu je důležitá komunikace otce a dítěte. Věci, které se dějí uvnitř rodiny otec nevidí, proto mu musí být vyprávěno dítětem. To může znamenat důvěrnější vztah, protože se mluví o věcech, o kterých se před rozchodem nemluvilo. Pro rozvedené otce je důležité dát dítěti najevo, že je mu k dispozici kdykoliv, když ho dítě bude potřebovat, tedy snadná dostupnost otce pro dítě.

Je možné rozlišit čtyři skupiny otců.

První skupinu tvoří tzv. „mazlíci se otcové“. Jsou to otcové, pro které je důležitá vzájemná fyzická blízkost, citové propojení se svým dítětem prostřednictvím hlazení, mazlení a fyzických kontaktů. Zároveň dávají důraz na důvěrnou konverzaci a snahu být dítěti k dispozici v případě potřeby. Obecně platí, že těmto otcům nestačí pouze kontakty s dítětem, tak jak to stanovil soud. Pokud jim nemohou být na blízku fyzicky, snaží se s nimi být v kontaktu prostřednictvím telefonu nebo dopisů.

Do druhé skupiny zahrnujeme otce, kteří do popředí staví blízkost, která je založená na komunikaci a konverzaci, která může mít i velmi důvěrný charakter. Těmto otcům se říká otcové-komplicové. Je zdůrazňován kamarádský vztah s dítětem. Otcové z této skupiny nemají velkou potřebu fyzické blízkosti se svým dítětem, důležitá je komunikace, ať už prostřednictvím pošty nebo telefonu.

Třetí skupinou jsou „vzdálení otcové“, jejichž blízký vztah k dítěti se vyjadřuje spíše jako pomoci dítěti v praktických záležitostech. Nemají potřebu budovat zvláštní druh blízkosti. Jejich vztah s dětmi se realizuje prostřednictvím třetí osoby, tedy matky dítěte. Tito otcové se s dětmi nemazlí, ani s nimi příliš nekomunikují, blízkost vyjadřují tím, že jsou dětem k dispozici v praktických záležitostech a jsou připraveni pomoci v případě, že je dítě o to požádá.

Poslední, tedy čtvrtou skupinu představují „otcové bez vztahu“. Otcové, kteří nemají se svým dítětem vůbec žádný přímý vztah – dítě o jeho otcovství neví nebo existuje odmítání, ať už ze strany dítěte nebo ze strany otce. Jedná se většinou o otce, kteří se rozešli s matkou svých dětí v době, kdy dítě bylo ještě příliš malé a nemá tak žádné vzpomínky na svého otce.

3.4.2.4 Otec jako vychovatel

Po rozchodu musí otcové řešit otázku, jak mají vychovávat své dítě, které již s ním nesdílí společnou domácnost. Podle Singlyho je tento repertoár jedním z mála, který si může po rozvodu otec snadno zachovat. Důležité je věnovat dítěti dostatek času, jinak se autorita stane příliš autoritářskou.

Většina otců po rozvodu manželství si uvědomují, jak moc je obtížné vštěpovat dítěti nějaká pravidla, když jejich kontakt s nimi je pouze občasný a výjimečný. Ukazuje

se, že i po rozvodu vznikají situace, které jsou dány určitou pravidelností, a že existují rituály, které upevňují vztah mezi otcem a dítětem. Otcové si uvědomují zásadní problém, a to, že během krátkého času, který mají s dítětem k dispozici, nemohou dítěti vštěpit pravidla, která považují za správná. Tedy přestože jsou otci, nemohou své dítě skutečně vychovávat. Situace je o to náročnější, pokud v domácnosti matky panují jiná pravidla, než v domácnosti otce. Muži si uvědomují, že výchova dítěte je na bývalé manželce a oni sami do výchovy zasahují jen minimálně.

Na základě přístupu otců ke svému podílu na výchově dětí a k rozdělení autority mezi rodiči rozlišujeme tři skupiny.

První skupinu tvoří otcové-průvodci, kteří neuplatňují autoritu za každou cenu a výchova pro ně představuje velmi náročný úkol s nejistým cílem. Ale výchovné funkce se nevzdávají úplně, jen si nejsou jisti, jak mají na své dítě působit. Vychovávají domluvou a vysvětlováním, autoritativně zasahují pouze v extrémních případech. Respektují osobnost svého dítěte a mají za to, že nejlepším výchovným působením je vlastní pozitivní příklad.

Ve druhé skupině jsou otcové-vychovatelé. Od předchozích otců-průvodců, jsou si otcové-vychovatelé jisti tím, jak a k čemu by chtěli své děti vychovávat. Mají jasnou představu o tom, jaká stanovit pravidla a hranice. Jejich výchovné postupy jsou přísnější, poslušnost je vyžadována bez odmlouvání a diskuzí, jako jsou např. domácí práce, příprava do školy nebo trávení volného času. Tito otcové se obávají, že bývalá manželka není schopna prokázat dostatečnou autoritu, že chybějící mužský model se musí na dítěti nutně projevit.

Otcové ve třetí skupině, tedy otcové-kamarádi nepokládají otcovskou autoritu za zásadní součást své otcovské role. Stávají se komplici a baviči dětí, spíše preferují blízkost a přátelství s dítětem. Jsou přesvědčeni, že pro výchovu a autoritu není místo, vzhledem ke vzácnosti a výjimečnosti kontaktů, které se svými dětmi mají. Považují děti za sobě rovné a autoritu nechávají na jejich matce. Otcům brání chovat se autoritativně a přísně fakt, že by mu tuto ztrátu měli vynahradit. Otcové jsou přesvědčeni, že jediným prostředkem k výchově dětí je vlastní pozitivní příklad.

3.4.2.5 *Otec jako učitel*

V repertoáru učitele představuje největší přelom pro otce zmizení každodenních kontaktů s dětmi. Před rozchodem probíhá učení jako plynulý proces – otec je doma, může sledovat školní docházku dítěte a předává mu své zkušenosti. Po rozchodu, kdy jsou kontakty otce s dítětem omezeny, je omezen i prostor pro předávání znalostí a dovedností.

Opět můžeme rozdělit otcovské přístupy k tomuto repertoáru.

Jsou jimi školní koučové, to jsou otcové, pro které je i po rozchodu manželství repertoár učitele velmi významnou součástí otcovské role. Tato role otce učitele je pro ně silně spjata se školou – významně se mobilizují pro školní úspěch dětí, snaha učit dítě novým věcem a to prostřednictvím společných aktivit. Velmi podstatné je pro tyto otce plánování školního vzdělávání. Učení se svými dětmi je pro otce samozřejmou součástí rodičovských povinností. Otcové v této skupině se nesoustředí pouze na školní přípravu, ale snaží se předávat dětem i svůj kulturní kapitál a učí je novým dovednostem v rámci jiných aktivit, jako je např. společné cestování, při hře atp.

Druhou skupinu tvoří otcové-baviči. Pro otce-baviče nehraje klíčovou roli školní prospěch a kulturní rozvoj. Repertoár otce učitele pro ně nebyl příliš významný před rozchodem a po něm už úplně ustupuje do pozadí. Nezasahují do výběru školy a školní příprava je tak zcela na matce. Ale stále se zajímají o prospěch svého dítěte. Pokud otec dítě učí něčemu novému, probíhá to formou zábavné činnosti, jejíž cílem není učení, ale potřeba dítě nějak zabavit a zpříjemnit mu čas, který tráví u otce.

Otcové, kteří se velmi věnovali školnímu prospěchu dítěte před rozchodem rodičovského páru, pokračují v tom i po něm. Naopak pro ty, kteří předávání znalostí a dovedností nepovažovali za příliš významné už před rozchodem, po rozchodu na ně rezignují docela. Způsob a význam, který má tento repertoár pro otce, závisí na jeho vlastní úrovni kulturního a vzdělanostního kapitálu.

3.4.3 **Syndrom zavrženého rodiče**

Jednu z definic syndromu zavrženého rodiče uvádí Novák a Bakalář v článku Syndrom zavrženého rodiče v České republice: „O syndromu zavrženého rodiče hovoříme, dojde-li k vypěstování nekompromisně kladného příklonu dítěte k jednomu – tomu hodnému, milovanému-rodiči a současně nekompromisnímu zavržení druhého rodiče, toho

zlého, nenáviděného. Děje se tak v rámci rodičovských sporů o svěření dítěte nebo o styk s dítětem.³⁷ Jedním z důležitých diagnostických kritérií syndromu zavrženého rodiče je, že míra obviňování, nenávisti ze strany dítěte je zcela nepřiměřená skutečné vině či nějakému nedostatku zavrženého rodiče.

Vycházejí z toho, že do roku 1996 byl syndrom zavrženého rodiče v české republice znám pouze malé skupině specialistů, jako byli dětské psychologové a psychiatři. U nás však již po desetiletí se zmiňuje škodlivost popouzení dítěte jedním z rodičů proti druhému.

V 80. letech 20. století Američan Gardner si jako první povšiml a popsal další charakteristiky tohoto jevu a jeho důsledků. Jako první tento jev nazval syndromem zavrženého rodiče. Prokázal, že dítě, které je závislé na jednom rodiči a tímto je popouzeno proti druhému rodiči, si začne vyvíjet vlastní postoje vůči tomuto rodiči, kterého nakonec zavrhne. Popouzející rodič pak už nemusí tyto postoje přímo posilovat, jako tomu bylo na začátku, ale dítě již samo má vytvořeny určité postoje vůči druhému rodiči.

Gardner³⁸ uvádí, že rodič (většinou jsou to matky) zcela účelově, když potřebují pohlídat dítě, dají před otcem přednost jiným lidem. I když má otec čas i snahu se o dítě postarat, stejně mu je nesvěří. „Normální rodič“ dá přednost tomu, aby bylo dítě raději s otcem než s někým jiným, u programujících rodičů tento fakt uniká. Takový rodič programuje i plánování návštěv. Rodič argumentuje tím, že třeba návštěva uprostřed týdne narušuje dítěti program. Otec mnohdy nedostane možnost nahradit promeškané návštěvy, musí si vyžádat soudní rozhodnutí, aby toho dosáhl. Bránění návštěvám otce je velmi účinný nástroj pomsty. Matka si je dobře vědoma, že otec se může s dítětem vídat jen v určených návštěvách. Může se tak velmi účinně otci pomstít a to tím lépe, čím delší a komplikovanější cestu musí otec urazit, aby se s dítětem setkal. Matka také často děti instruuje, aby děti otci lhaly, aby si vymýšlely různé výmluvy. Tím se děti učí podvádět a stávají se komplici ve válce mezi rodiči. Jsou vedeny k tomu, že si otec nezaslouží, aby se s ním jednalo čestně.

³⁷ <http://www.iustin.cz/art.asp?art=136> (online 21.3.2010)

³⁸ GARDNER, R. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Jan, 1996, s. 36-45.

Je mnoho dalších způsobů, jak může matka přispět odcizení dítěte od otce. Nedává mu kopie školních výsledků, neinformuje jej o třídních schůzkách, nedává mu školní fotografie, nechce, aby se otcové zúčastňovali školních akcí, koncertů či divadelních představení. Před dítětem často říkají, že když na akci půjde otec, tak ony zůstanou doma. K zavržení druhého rodiče také přispívá fakt, že rodič označuje pokusy druhého rodiče kontaktovat dítě za otravování. Čím více se rodič snaží, tím více je jeho snaha vnímána jako otravování.

Tyto uvedené pokusy pošpinit druhého rodiče před dítětem jsou zcela vědomé a úmyslné. Programující rodič přesně ví, co dělá. Některé matky používají při programování dítěte proti druhému rodiči pocit viny. Např. když chce dítě navštívit otce, matka se jej zeptá, jak může opustit svou ubohou starou matku. V dítěti tak vyvolávají pocity viny.

Postupem času o téma syndromu zavrženého rodiče projevila zájem řada odborníků, jako psychologové, manželské poradny, psychiatři, soudní znalci, soudy i advokáti.

Motivy programujícího rodiče vycházejí převážně z těch horších stránek lidské povahy, jako je motiv moci, pomsty, trestu a nenávisti. U dítěte s rozvinutým syndromem zavrženého rodiče dochází k několika důsledkům:

- a) dítě ztratí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí

Tyto ztráty se týkají hmotných statků, výchovného a vzdělávacího působení, praktické pomoci v různých životních situacích. Zavržený rodič by v takových případech byl rád dítěti na blízku, ale nemůže.

- b) u dítěte se zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj

Dítě je programováno potlačením pozitivních emocí k zavrhovanému rodiči, dítě je programováno dávat volný průběh emocí nenávisti, které jsou však podloženy slabými a neopodstatněnými argumenty. Dítěti se podstatným způsobem naruší jeho sebedůvěra, je mu vštěpováno, že jeho druhý rodič je špatný. Pak se dozví ve škole o dědičnosti a má za to, že je ze závadného, ve skrze ničemného člověka. Jeho sebedůvěra a sebehodnocení tak utrpí trvalou ránu.

c) u dítěte se zabrzdí a zdeformuje psychosociální vývoj

Dítěti bývá odebrán model k převzetí sexuální identity a role, dítěti je narušen vztah k autoritám. Je snižena schopnost sociální diferenciaci. Dítě nevidí model slušné civilizované domluvy, ztratí významnou část poloviny informací, odkud pochází, jaké má předky, co dělali. Dítě, které původně milovalo oba své rodiče, projde zkušeností brainwashingu, která jej hluboce ovlivní. Vytváří se tak u něj falešné já, zdeformované jádro vlastní osobnosti, což jej poznamená na celý život.

Doc.Mgr.Ing. Novák³⁹ ve výše zmiňovaném článku uvádí, že problematika syndromu zavrženého rodiče, která je spojená převážně se znemožňováním styku s druhým rodičem, tvoří značnou část opatrovnických řízení. Ukazuje na novelu zákona o rodině z roku 1998, kdy podle § 32 mají rozhodující úlohu ve výchově dětí jeho rodiče. Novela v § 27 odst. 2 uvádí, že bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu výchovných poměrů vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

Při dnešní zatíženosti soudů je však nemožné, aby opatrovnické věci se syndromem zavrženého rodiče byly vyřízeny rychle. Jsou časově náročné, kdy se např. musí vypracovat znalecký posudek. Po dlouhé časové období mohou být psychické účinky syndromu zavrženého rodiče ale fatální. Novák mluví o psychickém poškozování osoby a vztahuje jej na ustanovení trestního zákona o týrání svěřené osoby. Z komentáře zákonu vyplývá, že se nejedná jen o fyzické týrání, ale i psychické.

³⁹ <http://www.iustin.cz/art.asp?art=136> (online 21.3.2010)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Rozvod je v současné době v naší společnosti běžnou záležitostí. Ročně se v České republice rozvede až polovina manželství, což je velmi alarmující. Po rozvodu je drtivá většina dětí svěřena do péče matky a jejich kontakt s otcem je určen jen na velmi krátkou a omezenou dobu. Děti však pro svůj zdravý a plnohodnotný vývoj potřebují oba rodiče.

Na problematiku porozvodového uspořádání jsem záměrně nahlížela z pohledu otců, protože to jsou právě oni, kdo o děti při rozvodu přicházejí častěji. Je pravdou, že některým otcům takovéto uspořádání po rozvodu vyhovuje, ale je i mnoho takových, kteří za svá práva bojují a chtějí mít stejnou příležitost při výchově svých dětí jako jejich bývalé partnerky.

Cílem bakalářské práce je sledování vývoje svěřování dětí do péče otců, co předcházelo tomu, aby dítě bylo svěřeno do péče otce a jaké měl soud důvody pro to, aby dítě svěřil do péče otce. Na základě tohoto cíle jsem zvolila sekundární analýzu statistických dat, na které chci poukázat vysokou rozvodovost v České republice a v rámci okresu Vsetín a také to, že jsou děti stále daleko častěji svěřovány do péče matky. Jako druhou metodu jsem zvolila kvalitativní výzkum formou případových studií (kazuistik).

První z metod je statistická analýza dat, tedy kvantitativní výzkum. Jedná se o sekundární analýzu statistických údajů o počtu rozvodů v rámci České republiky za období 1998 – 2008. V této první fázi analyzuji dostupné statistické údaje Okresního soudu ve Vsetíně – pobočka Valašské Meziříčí, a to údaje týkající se rozvodů a rozhodnutí soudu o svěřením dětí do péče matky, otce, střídavé či společné výchovy, které předchází samotnému rozvodu, a to v období 2003 – 2008. Tato data jsem získala ze statistiky vypracované Českým statistickým úřadem a ze statistiky vypracované Okresním soudem ve Vsetíně - pobočka Valašské Meziříčí. Tato jsem získala na základě mé písemné žádosti. Data jsou zpracována do tabulek, obsahují shrnutí a vyvozené závěry.

Pro účely předložené bakalářské práce jsem zvolila jako druhou techniku sběru dat obsahovou analýzu osobních (spisových) dokumentů, tedy kazuistiky. Tyto jsem zpracovala a následně analyzovala. Každá z kazuistik obsahuje shrnutí a závěr. Součástí případových studií je i výpis ze znaleckých posudků, které si soud nechal vypracovat pro účelné rozhodnutí. Každý z uvedeného znaleckého posudku byl vypracován odborníky z oboru zdravotnictví, odvětví dětská psychologie a psychiatrie. Všechny zkoumají výchovné

postoje matky i otce, jejich vztah k dětem, vztah dětí k rodičům. Při každém znaleckém zkoumání jsou vyšetřeny zvláště děti, matka i otec, nakonec dochází ke vzájemné konfrontaci všech zúčastněných. Tyto znalecké posudky slouží pro představu, na jakém základě se soud rozhoduje komu bude dítě nebo děti svěřeny do péče.

Při zpracování kazuistik jsem vycházela ze spisové dokumentace vedené oddělením sociálně – právní ochrany dětí ve Valašském Meziříčí, měla jsem možnost být přítomna soudním řízením, kde se právě rozhodovalo, komu budou děti pro dobu po rozvodu svěřeny. Na oddělení sociálně-právní ochrany dětí ve Valašském Meziříčí mi bylo umožněno pracovat se spisovou dokumentací. Pro svou bakalářskou práci jsem vybrala tři modelové případy. V první kazuistice soud svěřil děti do péče otce z důvodu poruchy osobnosti matky, což má negativní dopad na výchovu dětí. Ve druhém případě je matka podle znalců méně schopnější zajistit dítěti řádný vývoj a výchovu než otec. Třetí případ je obdobný jako druhý, kdy matka má nižší intelektové schopnosti a není schopna dětem zajistit řádnou výchovu a materiálně je zabezpečit.

Jako jedno z kritérií pro výběr kazuistik je znalost poměrů v rodině od doby, kdy se podává návrh k soudu na úpravu výchovy a výživy dítěte nebo dětí. Kritériem druhým jsou ty případové studie, které přesně ilustrují a popisují vývoj svěřování dětí do péče otců.

5 ANALÝZA A VYHODNOCENÍ DAT

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum formou případových studií a také jsem se zabývala sekundární analýzou statistických údajů.

Konkrétní postup probíhal v několika krocích. Při sběru statistických dat jsem se obrátila na Okresní soud ve Vsetíně – pobočka Valašské Meziříčí. Na mou písemnou žádost mi byly poskytnuty a zaslány statistické údaje, které se týkají rozvodů a rozhodnutí soudu o svěřením dětí do péče matky, otce, společné výchovy a střídavé výchovy, které předchází samotnému rozvodu, a to v období 2003 – 2008. Údaje o počtu rozvodů v rámci České republiky za období 1998 – 2008 jsem získala ze statistiky vypracované Českým statistickým úřadem. Poté jsem mohla provádět sekundární analýzu statistických údajů. Statistická data slouží k tomu, abych si udělala představu, jak je v dnešní době rozvod běžnou záležitostí, jaký je počet rozvodů v daných letech v rámci ČR a v rámci části okresu Vsetín, jestli rozvodovost stoupá nebo klesá a hlavně představu o tom, jaký je poměr svěřování dětí do péče matky a do péče otce. Stále v drtivé většině se děti svěřují do péče matky.

Jako druhou techniku sběru dat jsem zvolila kvalitativní výzkum formou případových studií, tedy kazuistik. Vzhledem k výběru tématu mé bakalářské práce jsem absolvovala praxi v rámci studia na oddělení sociálně-právní ochrany dětí ve Valašském Meziříčí. Měla jsem možnost nahlédnout do spisové dokumentace. Také jsem byla přítomna několika soudním jednáním, kde se rozhodovalo, komu budou pro dobu po rozvodu děti svěřeny do péče. Pro svůj výzkum jsem zvolila tři modelové případy, kdy dítě nebo děti byly svěřeny do péče otce. Součástí těchto kazuistik je shrnutí a závěr. Na těchto případech chci poukázat na to, že ne vždy jsou otcové smířeni s tím, že děti budou svěřeny do péče matky a také, že otcové dokáží zajistit dětem řádný vývoj stejně dobře jako matky.

5.1 Sekundární analýza statistických dat

Při rozvodu o děti přicházejí otcové daleko častěji než matky a kontakt s otcem je většinou omezen na velmi krátkou dobu, proto považuji za účelné uvést statistická data o počtu rozvodů v rámci České republiky za období 1998 – 2008 a statistické údaje Okresního soudu ve Vsetíně - pobočky ve Valašském Meziříčí za období 2003 – 2008.

Statistická data ukazují, kolik je rozvodů v ČR, celkový počet rozvedených manželství s nezletilými dětmi, počet nezletilých dětí z manželství s jedním dítětem, se dvěma dětmi se třemi a více dětmi. Dále kolik je rozvodů v okrese Vsetín, kolik dětí bylo svěřeno matce, otci, svěřeno do střídavé výchovy nebo svěřeno do společné výchovy a jiné výchovy. Tato data jsem získala ze statistik, které jsou vypracované Českým statistickým úřadem a z Okresního soudu ve Vsetíně - pobočka Valašské Meziříčí.

Tabulka č. 1

Počet rozvodů v rámci České republiky za období 1998-2008					
Rok	Celkem rozvodů	Počet nezletilých dětí z manželství			Celkem rozvedených manželství s nezletilými dětmi
		s 1 dítětem	se 2 dětmi	se 3 a více dětmi	
1998	32 363	12 607	7 802	1 227	21 636
1999	23 657	8 199	5 248	730	14 177
2000	29 704	11 084	7 015	968	19 067
2001	31 586	11 940	7 586	1 023	20 549
2002	31 758	11 756	7 667	989	20 412
2003	32 824	11 748	7 929	1 028	20 705
2004	33 060	11 802	7 993	1 010	20 805
2005	31 288	10 872	7 376	962	19 210
2006	31 415	11 004	7 085	914	19 003
2007	31 129	10 345	7 189	874	18 408
2008	31 300	10 358	6 989	849	18 196

Zdroj: Český statistický úřad ČR, dne 11.4.2010

Z uvedených údajů můžeme vyčíst, že rozvodovost v celé České republice je velmi vysoká. Každé třetí manželství se rozvádí. Stále se snižuje počet rozvedených manželství se třemi a více dětmi, což je dáno současnou situací v rodině a souvisí se změnami v současné rodině. Naopak převažuje počet rozvodů s jedním dítětem.

Ve sledovaném období 2003 – 2008 byl největší počet rozvodů s jedním dítětem, naopak nejmenší počet rozvodů byl zaznamenán u manželství se třemi a více dětmi.

V celkovém počtu rozvedených manželství v České republice byla nejvyšší míra rozvodovosti dosažena v roce 2004, hned za ním pak následuje rok 2003. Od roku 2005 do roku 2008 se počet rozvodů stabilizoval a jejich počet je přibližně stejný.

Tabulka č. 2

Rozhodnutí Okresního soudu ve Vsetíně o svěření nezletilých dětí do péče po rozvodu v letech 2003 - 2008						
			Svěřeno		Výchova	
Rok	Počet rozvodů	Dětí celkem	matce	otci	Střídavá	Společná a jiná
2003	364	388	323	31	16	18
2004	239	397	342	35	6	14
2005	338	326	280	26	6	14
2006	353	334	279	22	8	25
2007	323	366	309	43	3	11
2008	369	323	272	32	6	13

Zdroj: Statistická data Okresního soudu ve Vsetíně ze dne 11.4.2010

Z těchto statistických údajů je zřejmé, že největší počet rozvedených manželství byl v roce 2008, naopak nejmenší počet rozvedených manželů v roce 2004. Z tabulky také vyčteme, že matkám jsou děti svěřovány daleko častěji než otcům a také častěji než do

střídavé nebo společné výchovy. Nejméně dětí bylo svěřeno otcům v roce 2006, naopak nejvíce v následujícím roce 2007.

Při sběru dat, které jsou uvedeny v tabulce č. 2 jsem zjistila, že soudní statistiky nevidují počet rozhodnutí o svěřeni dětí do péče matky, otce, do střídavé nebo společné výchovy, ale jsou uvedeny jako počet rozhodnutí Okresního soudu ve Vsetíně o svěřeni nezletilých dětí do péče po rozvodu. Tyto údaje jsem získala na základě písemné žádosti o poskytnutí statistických údajů od Okresního soudu ve Vsetíně – pobočka Valašské Meziříčí.

5.2 Kazuistiky

Jako jednu ze součástí mé praktické části bakalářské práce jsem si vybrala kvantitativní výzkum formou případových studií. Pro správnou a účelnou ilustraci jsem si vybrala následující tři kazuistiky. Na těchto případech bych chtěla dokázat, že otcové mohou dětem zajistit řádný vývoj stejně dobře jako matky, a že soud měl dobré důvody pro to, aby svěřil dítě nebo děti do jejich péče. Informace k těmto kazuistikám jsem získala na OSPOD Valašské Meziříčí, kde jsem vykonávala praxi. Bylo mi umožněno nahlédnutí do spisové dokumentace, z nichž jsem se záměrně zaměřila na případy, kdy dítě bylo svěřeno do výchovy otce. V uvedených případech jsou samozřejmě změněny osobní identifikační údaje rodičů a dětí, s ohledem na ustanovení zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

5.2.1 Kazuistika č. 1

I. OSOBNÍ ÚDAJE

<i>DĚTI:</i>	Marie, 12 let
	Pavčina, 7 let
<i>MATKA:</i>	Jana, 35 let
	OSVČ
<i>OTEC:</i>	Roman, 37 let
	Dělník

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

Matka vystudovala střední ekonomickou školu s maturitou, poté nastoupila jako učitelka do mateřské školy. Tam pracovala asi 4 roky do nástupu na mateřskou dovolenou. Má dvě starší sestry, se kterými má podle svých slov dobrý vztah. Matka pracuje jako zdravotní sestra, otec je ve starobním důchodě.

Otec se vyučil strojním zámečnickem, pak si udělal strojní průmyslovku. Celý život pracuje na jednom pracovišti, tato práce ho baví. Má o devět let staršího bratra. Rodiče jsou zdraví, mají spolu hezký vztah, často se stýkají. Oba jsou již ve starobním důchodu.

III. ZDRAVOTNÍ ANAMNÉZA

Matka byla v minulosti již vyšetřena psychiatrem, byla také na psychiatrii léčena, v roce 2002 byla hospitalizována v léčebně. Dochází nyní na psychoterapii.

Otec doposud nebyl psychiatricky vyšetřován či léčen. Pouze docházel s matkou dětí a dětmi na psychoterapii ke klinické psycholožce.

Nezletilé děti jsou zdravé, nemají žádná zdravotní omezení.

V roce 2000 dochází k úpravě poměrů k nezl. Marii, když rodiče nevedou společnou domácnost. Nezl. Marie je svěřena do výchovy matky, otci je stanoveno výživné ve výši 1.200,-Kč měsíčně. V roce 2003 dochází k úpravě poměrů k nezl. Marii pro dobu po rozvodu manželství, kdy je opět nezl. svěřena do výchovy matky a otci stanoveno výživné ve stejné výši.

V dubnu 2003 otec poprvé poukazuje na Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) na špatnou péči matky o dítě. Matka nevychází s finančními prostředky, dle názoru otce není dcera Marie zajištěna ani co se týče stravy. Její rodiče často matce vypomáhají tím, že nakupují do její domácnosti potraviny. Matka je impulsivní, nedokáže se ovládat, léčila se v PL, měla by docházet na konzultace k psychiatrovi, ale tam nechodí. V tuto chvíli otec nemá podmínky pro to, aby dceru převzal do své péče, ale po rozvodu tak rozhodně chce učinit. S dcerou se pravidelně stýká.

Ze strany OSPOD učiněna následně návštěva v domácnosti. Matka reaguje podrážděně, chce změnit sociální pracovníci, protože si návštěvu nedohodla předem (později zjištěno, že matka takto reaguje podrážděně a nepřiměřeně docela často, pak se zklidní). Matka po celou dobu návštěvy působí nervózně a nevyrovnaně. Matka má zmatené dotazy na sociální pracovníci, ptá se neustále dokola na to samé, občas jsou její dotazy „mimo realitu“. Domácnost je však shledána v pořádku, v domácnosti je dostatek potravin.

V červnu 2003 matka na OSPOD uvádí, že již došlo k rozvodu manželství. Matka je těhotná se svým přítelem, ke kterému se chce i s dcerou odstěhovat. Chce založit nové manželství. Opět má nereálné představy, kdy například chce, aby přítel dceru osvojil, aby se jmenovala po něm a dcera zapoměla na svého otce.

V srpnu 2003 otec poprvé na OSPOD připouští, že jsou s matkou problémy v tom směru, že se dohodnou na určitou dobu, kdy si on dceru vyzvedne, ale matka to vůbec nedodrží. Matka nebývá v uvedenou dobu s dcerou doma. Stále uvažuje o požádání dcery do své péče, ale zatím nemá podmínky.

Na konci září 2003 se matce narodila dcera Pavlína. Vzhledem k tomu, že se narodila do třetího dne po právní moci rozsudku o rozvodu, za otce se stále považuje manžel matky, a takto byl i zapsán do rodného listu dítěte. Matka stále trvá na tom, že otcem dítěte je její přítel, proto je třeba soudně otcovství vyřešit, kdy si matka podá k soudu návrh na popření otcovství.

V březnu 2004 je doručeno na OSPOD předvolání k soudnímu jednání o úpravu výchovy a výživy u nezl. Pavlíny. Soud žádá o prošetření poměrů v rodině a podání zprávy k jednání. Ani jeden z rodičů dosud nepodal k soudu návrh na popření otcovství. Matka při šetření v rodině najednou tvrdí, že otcem dítěte je její bývalý manžel. Otec toto popírá, nevěří tomu. Návrh na popření otcovství je nutné podat do 6 měsíců od narození dítěte. Tato lhůta vyprší za 14 dní. Uvedený návrh otec v zákonné lhůtě nakonec podává. Doposud však otázka otcovství není vyřešena, tudíž soud svěřuje nezl. Pavlínu do péče matky a otci stanovuje výživné ve výši 1.200,-Kč měsíčně.

Matka nepravdělně dále dochází na OSPOD, kdy neustále řeší otázku styku otce se starší dcerou, zda ji může pustit s otcem na dovolenou (matka jednou řekne, ať dcera jede, pak zase jí to zakáže, otec neví na čem je).

V květnu 2004 je nařízeno jednání o popření otcovství u nezl. Pavlíny. Vzhledem k tomu, že každý z rodičů uvádí něco jiného, je ve věci nařízen znalecký posudek z oboru genetiky. Na základě jeho výsledků je otcovství bývalého manžela matky a otce starší dcery prakticky prokazatelně určeno.

V průběhu let 2004 – 2006 je opakovaně řešena na OSPOD i v domácnosti rodičů otázka styku otce s dcerami. Matka jednou souhlasí, pak svůj názor mění. Matka je v názorech nevyvážená, roztěkaná, často je mění, takže je těžké se s ní na čemkoliv dohodnout. Několikrát je tato otázka řešena s oběma rodiči najednou na OSPOD, kdy docházelo opakovaně k sepsání mimosoudní dohody mezi rodiči, tuto však matka za pár dní přestala respektovat. Matka má nereálný pohled na svět, obviňuje všechny kolem sebe, má bludné představy, podává trestní oznámení, řeší se přestupková řízení. Obviňuje také sociální pracovníci, pak s ní zase bez problémů vychází. Matka má i zdravotní problémy. Vzhledem ke svému duševnímu stavu, kdy se sociální pracovníci i okolí jeví v nepořádku, je jí několikrát nabídnuta odborná pomoc psychiatra. Matka to odmítá. Matka reaguje nepřiměřeně, kdy najednou zaútočí slovně na sociální pracovníci, vyhrožuje, chce soc. pracovníci změnit, podat na ni trestní oznámení, zvedá se k odchodu, pak se zase vrací. Z toho se během minuty zklidní a zase zcela bez problémů spolupracuje. Sociální pracovníci i dětské lékařce se v tuto dobu zdá, že matka péči o děti ne zcela zvládá, a to vzhledem ke svým stravovacím návykům, ale také nepřiměřenému jednání a chování v různých situacích. Opakovaně je situace řešena samozřejmě s otcem, kdy tento po celou dobu dvou let zvažuje svěřeni hlavně starší dcery do péče. Ze strany OSPOD je také hovořeno s nezl. Marií.

Na začátku prosince 2005 otec podává k soudu návrh na změnu výchovy a výživy, kdy žádá o svěřeni dcer do své péče. Jednání je nařízeno v květnu 2006. Matka s návrhem otce nesouhlasí, jako „protinávrh“ žádá, aby byl upraven styk otce s dcerami. Na základě několika konzultací a pohovorů s rodiči, na základě pohovoru s nezl. Marií a dosud zjištěných skutečností, OSPOD navrhuje, aby byly nezl. děti svěřeny do výchovy otce, neboť skýtá lepší záruku výchovy než matka. Soud po zvážení všech důkazů odročuje jednání na neurčito za účelem vypracování znaleckého posudku z oboru dětské psychologie a psychiatrie.

Znalcům byly uloženy soudem otázky zabývající se vztahy mezi sourozenci navzájem, vztahy mezi dětmi, matkou a otcem. Tímto znaleckým posudkem došli znalci

k závěru, že citová vazba dětí na otce je silná, naopak na matku silně odmítavá. Výchovný postoj otce je laskavě chápající, realistický, zajišťující saturaci základních psychických potřeb – potřeba jistoty, bezpečí a lásky. Výchovný postoj matky je nevrlý až diktátorský. Do výchovy dětí se promítá úzkost, podrážděnost a osobní nespokojenost. Matka ve výchově používá přehnanou kontrolu a snaží se děti přimět k poslušnosti za každou cenu. Ve výchově matky chybí správné citové postoje. Je patrné přílišné citové soustředění se na děti a pocit osobní oběti ve výchově. Matka je nevyrovnanou osobností s nevypočitatelnými reakcemi. Dětem od ní chybí jasná struktura toho, co se má a co ne, co přinese pochvalu a co kritiku. Děti vnímají, že se na matku nemohou spolehnout. Její chování dětí znejišťuje. Jednou jsou její mateřské reakce milé, z toho bez zjevného důvodu na straně dětí podrážděné – nechová se konzistentně. Čím jsou Marie a Pavlína starší, tím více si neadekvátnost matčiných reakcí a to, že matce nelze prakticky vyhovět, uvědomují.

Matka se chová způsobem, který děti stresuje. Subjektivně je však miluje. Naprosto si neuvědomuje a není schopna chápat neadekvátnost a pro děti zhoubnost svého počínání. Znalci dospěli k závěru, že u matky se jedná o poruchu osobnosti. Matka je nevyrovnaná, neschopná sebeovládání, a náhledu na to, že její projevy jsou tak výrazně nepřiměřené a pro děti škodlivé. Protože nemá na svoji chorobu náhled, odmítá léčbu doporučenou v předchozím znaleckém posudku. Lže o tom, ke kterému odborníkovi chodí. Lékařka, kterou uvedla, na poliklinice nepracuje. Znalci jsou přesvědčeni, že matka potřebuje psychiatrickou léčbu a že její výchovné postoje jsou chorobným procesem zásadním způsobem narušeny.

Postoj nezletil. Pavlína ke svěřením do péče otce je vyjádřen jednoznačně. V rozhovoru se dítě vzhledem ke svému věku vyjadřuje hůře, přesto jsou v jeho vyjádření popsány neadekvátní výchovné metody matky. Vhodnější podmínky pro svůj harmonický osobnostní vývoj i všestranný rozvoj má nezletilá ve výchově otce. Navíc obě děti k sobě natolik lnou, že výchovu obou děvčat u otce lze jednoznačně doporučit.

Po vypracování znaleckého posudku soud rozhoduje tak, že svěruje nezletilé děti do péče otce. Matka se sice proti tomuto rozsudku odvolala, ale Krajský soud rozsudek potvrdil.

Shrnutí:

- v roce 2000 dochází k úpravě poměrů k nezl. Marii, když rodiče nevedou společnou domácnost, nezl. Marie svěřena do výchovy matky
- v dubnu 2003 otec poprvé poukazuje na špatnou péči matky o dítě
- v červnu 2003 dochází k rozvodu rodičů
- na konci září 2003 se narodila po rozvodu manželství dcera Pavlína, u které nebylo jisté otcovství, proto dochází ke znaleckému posudku, kde je otcovství bývalého manžela matky prokázáno
- v březnu 2004 předvolání k soudnímu jednání o úpravu výchovy a výživy u nezl. Pavlíny, nezl. Pavlína svěřena do výchovy matky
- v květnu 2004 nařízeno jednání o popření otcovství u nezl. Pavlíny, je nařízen posudek z oboru genetiky, určeno otcovství bývalého manžela matky a otce starší dcery
- v průběhu let 2004 – 2006 se stupňují problémy ve styku otce s dcerami, stejně tak psychiatrické problémy matky
- na začátku prosince 2005 otec podává návrh na svěření nezl. dětí do péče, jednání je nařízeno na květen 2006
- jednání odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku z oboru dětské psychologie a psychiatrie
- po vypracování znaleckého posudku soud svěřuje nezletilé děti do péče otce

Postupně došlo ke svěření obou dětí do péče otce, kdy matka má poruchu osobnosti, které se v péči o děti samozřejmě projevují, a mají na ně negativní dopad. Vzhledem k tomu, že matka si odmítá svou nemoc přiznat a léčit se, děti jsou v péči otce.

5.2.2 Kazuistika č. 2

I. OSOBNÍ ÚDAJE

DÍTĚ: Jana, 6 let

MATKA: Jitka, 28 let

nezaměstnaná, t.č. na rodičovské dovolené

OTEC: Jan, 32 let

OSVČ

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

Matka se vyučila kadeřnicí. Asi jeden rok po vyučení v oboru pracovala. Pak nastoupila na mateřskou, poté na rodičovskou dovolenou. Nemá žádné sourozence. Oba rodiče jsou zdraví, matka je již ve starobních důchodu, otec pracuje jako dělník. Rodiče jsou rozvedení, s otcem není v častém kontaktu. Bydlí v rodinném domku se svou matkou.

Otec vystudoval učební obor s maturitou, obor kuchař. Tři roky pracoval jako zaměstnanec jedné restaurace, pak si sám restauraci koupil a provozuje živnost. Má o tři roky mladšího bratra. Rodiče jsou zdraví, mají spolu hezký vztah. Oba jsou stále zaměstnaní.

III. ZDRAVOTNÍ ANAMNÉZA

Matka v dětství prodělala běžné dětské choroby, nikdy se neléčila s žádným vážnějším zraněním nebo nemocí. V 9-ti letech prodělala zánět slepého střeva. Nikdy se neléčila na psychiatrii nebo nepodstoupila psychiatrické vyšetření.

Otec prodělával v dětství časté nemoci, dodnes má problémy s dýchacími cestami. Jinak žádné vážnější onemocnění neprodělal. Vzhledem k tomu, že v dětství hrál fotbal, třikrát se léčil se zlomeninou nohy.

Nezletilá Jana je zdravá, nemá žádná zdravotní omezení.

V září 2005 podává matka k soudu návrh na úpravu výchovy a výživy u nezl. Jany. Svůj návrh odůvodňuje tím, že s manželem nežijí ve společné domácnosti, neboť ten od konce června 2005 žije u své matky. Z toho důvodu matka žádá, aby dcera byla svěřena do její výchovy a otec aby hradil výživné ve výši 3.000,-Kč měsíčně.

V listopadu 2005 podává otec k soudu návrh na svěření dcery do své péče. Odůvodňuje jej tím, že může dceři poskytnout mnohem lepší péči, životní prostředí a lepší podmínky ke spokojenému vývoji než matka. Matka často navštěvuje diskotéky a dceru

nechává celou noc samotnou. Po návratu chce odpočívat, dceru nechává bez dozoru. Matka s dcerou bydlí v domě, který je mokrý, zatuchlý, plný psů a koček, v zimě i myší, které běhají spícím po hlavách. Matka dále není moc pořádkumilovná, uklizeno má jen když je přítomna její matka. Proto navrhuje svěřit dceru do své péče a matce stanovit výživné ve výši 1.500,-Kč měsíčně. Takto navrhuje upravit poměry i pro dobu po rozvodu manželství. V této době je dcera v péči otce.

Matka v listopadu 2005 podává k soudu návrh na vydání předběžného opatření, aby jí dceru otec odevzdal do péče. Tomuto návrhu soud vyhovuje a nařizuje otci, aby odevzdal nezl. Janu do péče matky. Matce je tímto předběžným opatřením uloženo umožnit otci styk s dcerou.

V prosinci 2005 podává k soudu návrh babička nezletilé na úpravu styku prarodiče s vnučkou. V žádosti poukazuje na skutečnost, že její syn má problémy se stykem s dcerou. Z tohoto důvodu je nucena využít svého práva prarodiče a požádat soud o úpravu styku s vnučkou.

V březnu 2006 jsou ze strany OSPOD prošetřeny poměry na straně matky a nezletilé. Bydlí v rodinném domě, který je starší, potřebuje opravu. Matka s nezletilou mají k dispozici pokoj, který je zařízen starším potřebným nábytkem. V době šetření je v domě pořádek, nezletilá je čistě oblečená a spokojená.

Následně jsou prošetřeny poměry na straně otce. Bydlí se svou matkou v jednom bytě 3+1. Byt je pěkně zařízený, udržovaný v naprostém pořádku a čistotě. Otec zde má k dispozici jeden pokoj, který si zařídil tak, že zde může pobývat i jeho dcera. Má zde postýlku, oblečení a mnoho hraček. Je zřejmé, že se o dceru stará a věnuje se jí. V současné době se s dcerou stýká pravidelně.

V červnu 2006 probíhá řízení o svěření dítěte do péče jednoho z rodičů. Soud jednání odročuje na neurčito za účelem doplnění dokazování, a to především vypracování znaleckého posudku ohledně vztahu otce k nezletilé a vztahu matky k nezletilé.

Soud zadává znalcům tyto úkoly:

- zjistit, jaký je vztah otce k nezletilé a jaký je vztah nezl. k otci,
- zjistit, jaký je vztah matky k nezletilé a jaký je vztah nezl. k matce,

- zjistit, jaké jsou výchovné schopnosti každého z rodičů, případně u kterého z rodičů jsou lepší,
- vyjádřit se, kterému z rodičů na základě provedeného šetření doporučují znalci svěřit nezletilou do výchovy, případně zda doporučují svěřit nezletilou do střídavé výchovy obou rodičů,
- zjistit, jaký je vztah babičky k nezletilé a jaký je vztah nezletilé k babičce,
- zjistit, zda by s ohledem na poměry v rodině bylo vhodné upravit styk nezletilé s babičkou a v jakém rozsahu.

Znalecké vyšetření probíhá v březnu 2007. Znalci použili tyto metody – anamnestický rozhovor, rozhovor o výchově, osobnostní dotazník, konfrontace s nezletilou, sledování interakce s nezletilou. K vyšetření nezletilé použili konfrontace dítěte s rodiči a babičkou a pozorování interakce mezi dítětem, rodiči a babičkou.

Otec při vyšetření jako osobnost nevykazuje žádné psychopatologické příznaky. Osobnost je harmonicky rozvinuta, jedná se o jedince morálně i sociálně zralého. V mezilidských vztazích vystupuje otec jako ohleduplný, mírný a tolerantní, má vysokou schopnost empatie. Emocionálně se jedná o stabilního jedince, s dobrým sebeovládáním, bez sklonu k impulzivnímu či agresivnímu jednání. Má smysl pro povinnost a odpovědnost. Má běžné životní hodnoty a potřeby. V hierarchii jeho hodnot dominuje vztah k dceři, na jejíž výchově je výrazně zainteresován.

Vztah otce k dceři lze definovat jako jednoznačně a výlučně pozitivní, je vysoce zainteresován na její výchově. Jeho vztah k dceři plně odpovídá roli otce, výchovné názory a postoje se vyznačují zralostí a odpovědností. Svou úlohu otce ve výchovném procesu považuje za nezastupitelnou, pojímá ji velmi odpovědně. Svou výchovou dokáže uspokojovat všechny potřeby nezletilé. Výchova otce má jasnou a pro dítě srozumitelnou strukturu, která vychází z vývojových specifik nezletilé. Ve své výchově preferuje přístupy založené na citovém přijetí dítěte, ale i na systému požadavků, které podněcují aktivitu dítěte, jeho samostatnost a přiměřený osobnostní vývoj.

Na základě provedeného vyšetření lze uzavřít, že otec je schopen výchovu dcery zabezpečit jak v současné době, tak i do budoucna.

Z vyšetření matky je patrné, že její intelektové schopnosti jsou subnormní, kvalitnější je její myšlení vázané na konkrétní a praktické skutečnosti. Vyšší myšlenkové operace a schopnost řešit problémy na základě hlubších rozumových úvah jsou na nízké úrovni.

Osobnost matky lze hodnotit jako psychosociálně nevyzrálou s dosud neujasněnými životními hodnotami a prioritami. Typologicky odpovídá výrazně introvertnímu založení, je nespolečenská, kontaktům s druhými se spíše vyhýbá. Je raději sama, přátelství a sociální vztahy navazuje jen s obtížemi. Nepřiměřeně reaguje na vnější podněty, je náladová, podrážděná, po intenzivním citovém zážitku jen stěží nabývá duševní rovnováhy. Pod vlivem rozkolísaných emocí nepřiměřeně reaguje i na neadekvátní podněty ve výchovném procesu.

Vztah matky k dceři lze definovat jako jednoznačně a výlučně pozitivní, je vysoce motivována k její výchově, změnu současného stavu kategoricky vylučuje. Výchovné schopnosti a předpoklady matky jsou však determinovány jejími osobnostními vlastnostmi. Lze konstatovat, že matka má v současné době předpoklady k zabezpečování fyzických potřeb nezletilé. Do výchovného procesu a zvláště zabezpečování psychických potřeb nezletilé se promítají její výchovné názory a představy, které nemusí být vždy v souladu s vývojovým obdobím nezletilé. Ze strany matky nedochází k dostatečné saturaci psychických potřeb dítěte, není dostatečně stimulován osobnostní vývoj dítěte.

Lze konstatovat, že výchovné působení matky je determinováno její psychosociální nezralostí, nedostatečnou ujasněností výchovných metod, prostředků a cílů. Její výchova je dále podmíněna i jejími obavami a úzkostmi, vyplývajícími z nevyřešené výchovné situace. Výchova matky je pro nezletilou nedostatečně čitelná a srozumitelná, matka ve výchovném procesu jedná spíše intuitivně a instinktivně.

Vzhledem k nezralosti matky, její nízké schopnosti empatie, tendencím k neuváženým reakcím a neschopností adekvátně uspokojovat psychické potřeby a stimulovat osobnostní vývoj dítěte, lze předpokládat, že bude v budoucnosti ve výchovném procesu selhávat.

Znalci dospěli k těmto závěrům a na otázky soudu odpověděli následovně:

1. Vztah otce k nezletilé lze definovat jako jednoznačně pozitivní, otec je vysoce zainteresován na výchově nezletilé. Vztah nezletilé k otci je jednoznačně pozitivní.
2. Vztah matky k nezletilé je pozitivní, rovněž vztah nezletilé k matce lze označit za pozitivní. V současné době lze vztah nezletilé k matce hodnotit

- jako dominantní, a to zejména s ohledem na kvantitativní výchovný podíl matky (nezletilá tráví většinu času u matky).
3. Výchovné schopnosti a předpoklady rodičů jsou determinovány jejich osobnostními vlastnostmi. Je nepochybné, že ze strany matky nedochází k adekvátní saturaci především psychických a emocionálních potřeb dítěte. Z její strany není přiměřeně stimulován osobnostní vývoj dítěte, což se projevuje zejména v retardaci řečových funkcí (ve třech letech dítě nemluví, nedokáže artikulovat jednotlivá slova, není schopna sestavit jednoduchou větu). Je nepochybné, že výchovné schopnosti a předpoklady otce jsou kvalitnější, výchova otce je adekvátní věku dítěte, má jasnou a pro dítě srozumitelnou strukturu, uspokojuje její fyzické i psychické potřeby a přiměřeně podněcuje její osobnostní vývoj.
 4. Znalec proto doporučuje svěřit nezletilou do výchovy otce.

V květnu 2007 je nařízeno jednání ve věci. Soud tentokrát rozhoduje a to tak, že nezletilou Janu svěřuje do péče otce, a to především na základě výsledků znaleckého posudku, kdy otec se jeví jako schopnější rodič než matka. Matce je stanoveno výživné. Řízení o úpravu styku vnučky s babičkou se zastavuje.

Shrnutí:

- v září 2005 podává matka k soudu návrh na úpravu výchovy a výživy, kdy žádá dceru do své péče,
- v listopadu 2005 návrh k soudu podává otec, také on žádá svěření dcery do své péče,
- v listopadu 2005 matka podává k soudu návrh na vydání předběžného opatření, kdy žádá odevzdání dcery do své péče, ta je doposud u otce,
- v prosinci 2005 k soudu podává návrh babička na úpravu styku s vnučkou,
- v březnu 2006 jsou prostřednictvím OSPOD prošetřeny poměry jak na straně matky, tak otce,
- v červnu 2006 je ve věci nařízeno jednání u soudu, soud nařizuje vypracování znaleckého posudku,

- v březnu 2007 proběhne znalecké vyšetření,
- v květnu 2007 je dítě na základě závěrů znaleckého posouzení svěřeno do výchovy otci.

Jedná se o podobný případ, který jsem popisovala v kazuistice č. 1. U matky se ale v tomto případě neprokázala žádná psychiatrická porucha nebo onemocnění, matka je zde „jen“ na základě své povahy podle znalců méně schopnější zajistit dítěti řádný vývoj a výchovu než otec. Ten naopak prokázal, že je schopnější zajistit a dát dítěti větší stabilitu a řád ve výchově.

5.2.3 Kazuistika č.3

I. OSOBNÍ ÚDAJE

<i>DĚTI:</i>	Petra, 7 let
	Miroslav, 6 let
<i>MATKA:</i>	Ivana, 44 let
	dlouhodobě nezaměstnaná
<i>OTEC:</i>	Mojmír, 38 let
	dlouhodobě nezaměstnaný

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

Matka má základní vzdělání, není vyučena, pracovala příležitostně v dělnických profesích, byla často s dětmi v domácnosti. Z předchozích vztahů má tři starší děti, které jsou již dospělé. Její matka zemřela na rakovinu plic, otec zemřel na těžkou cukrovku. Matka je druhá v pořadí ze šesti dětí.

Otec se vyučil tesařem. V oboru pracoval asi 10 let, nyní je v evidenci Úřadu práce. Žádal o invalidní důchod, ale ten mu nebyl přiznán. Má 5 sourozenců, otec je narozen jako druhý v pořadí. Rodiče jsou rozvedeni už přes 20 let. V rodině je sklon k nadužívání alkoholu (otec otce, bratři). Nikdy nebyl trestán.

III. ZDRAVOTNÍ ÚDAJE

Matka neprodělala v dětství žádná závažná onemocnění. Nyní se léčí s páteří.

Otec prodělal běžné dětské infekce, je po operaci páteře. Také mu zjistili diabetes mellitus, nejprve držel jen správnou životosprávu, nyní si již musí aplikovat inzulín.

Nezletilé děti jsou zdravé.

V roce 2004 je nezletilá Petra svěřena soudem do péče matky. Otcí se stanovilo výživné ve výši 200,-Kč měsíčně. Řízení bylo zahájeno na návrh matky. Otec s tímto rozhodnutím souhlasil.

V roce 2005 podává matka k soudu návrh na vydání předběžného opatření, kterým by byl nezletilý Miroslav odevzdán do její péče. Soud návrhu vyhovuje a předává nezl. Miroslava do péče matky. Odůvodňuje to tím, že otec je vůči matce i dětem agresivní, matku fyzicky napadl. Na základě toho se matka s dětmi odstěhovala do Azylového domu pro matky s dětmi v tísní.

V květnu 2006 schvaluje soud dohodu rodičů tak, že se nezl. Miroslav svěřuje do výchovy matky, otcí se stanoví výživné ve výši 200,-Kč měsíčně. Zároveň je upraven styk otce s nezl. Miroslavem, a to každý sudý víkend od pátku do neděle a v době letních prázdnin 7 dní.

V lednu 2008 podává právní zástupkyně otce k soudu návrh na výkon rozhodnutí ve věci úpravy styku s nezl. dítětem. Do listopadu 2007 probíhal styk se synem bez problémů. V tomto měsíci viděl otec syna naposledy. Matka pak přestala komunikovat, nebere telefony a v místě svého dřívějšího pobytu se nezdržuje. Svým jednáním dle otce záměrně maří styk otce s dítětem. V březnu 2008 bere otec tento svůj návrh na výkon rozhodnutí zpět, neboť matka začala spolupracovat, syna mu dává.

S matkou je samozřejmě styk dětí s otcem několikrát řešen na OSPOD. Matka vždy uvede důvody, proč mu to neumožní, i když si je vědoma toho, že tím porušuje soudní rozhodnutí. Matka vždy přislíbí nápravu. Sociální pracovníci je jasné, že matka je trochu „jednodušší“ povahy, má finanční problémy, které řeší zastavárnou. Matka sice s OSPOD spolupracuje, v tomto problému není, ale vždy se přijde poradit pozdě nebo až problém

naroste do větších rozměrů. Několik měsíců třeba neměla na zaplacení elektřiny v bytě, který jí přidělilo město. Matce tak hrozilo vystěhování. Nakonec se sociální pracovníci podařilo matce ve spolupráci s oddělením dávek hmotné nouze zajistit dávku mimořádné okamžité pomoci na jednorázové splacení části dluhu, aby matka s dětmi nebyla z bytu vystěhována. Pak se pracovalo na finanční stránce, kdy se s matkou udělal rozpočet všech financí, které dostává od státu. Dva měsíce to fungovalo, ale pokud matka nad sebou neměla neustále kontrolu nebo dohled, nefungovalo to. V rodině byla také dohodnuta spolupráce Sociálně aktivizačních služeb provozovaných Charitou. Do rodiny dvakrát týdně docházely pracovníce Charity, které matce pomáhaly a učily ji zvládat běžné denní situace, vození dětí do školky, zajišťování běžných aktivit, doprovod na úřady, pomáhaly jí s finanční stránkou.

V květnu 2009 podává otec k soudu návrh na změnu výchovy a výživy, kdy žádá obě děti do své péče. Odůvodňuje to tím, že se s dětmi vídá málo, že matka podle něj není schopná se o děti řádně postarat, stále s nimi mění místo pobytu, děti se od otce nechtějí k matce vracet, chtějí zůstat s ním a stále se jej ptají, kdy si pro ně zase přijede nebo kdy u něj budou moci zůstat nastálo. Dětem kromě výživného přispívá i nad rámec, když jim nakupuje jídlo a ovoce, oblečení a obutí. Matka neumí podle něj hospodařit s penězi, často dražší věci dává do zastavárny, a to i ty věci, které otec koupí dětem.

Matka samozřejmě s tímto návrhem otce nesouhlasí a po důkladném dokazování před soudem je nařízen ve věci znalecký posudek. U znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a psychologie jsou vyšetřeny obě nezletilé děti, matka, otec a jeho přítelkyně, která s ním žije ve společné domácnosti. Otec je diagnostikován jako společenský, sociálně zdatný jedinec, jedná se o sníženě vyvrátenou osobnost s impulzivními rysy. Matčina inteligence je na úrovni hlubšího průměru (dříve označováno jako slaboduchost). Jedná se o primitivní osobnost, málo společenskou, nedostatečně přizpůsobivou. Vzdělání a rozvoj zájmů nepatří mezi její priority, nezajišťuje dětem ani systematickou předškolní výchovu.

Z hlediska výchovné způsobilosti se znalcům zdá jako ten způsobitější otec. Dovede děti jednak materiálně zabezpečit, také lépe dohlédne na jejich vzdělávání a rozvoj zájmů. Matka žije v nepříznivých existenčních podmínkách, při svém omezeném rozhledu není schopna dostatečně dbát na intelektuální rozvoj dětí. Základní návyky jako hygienu, stravu a svým způsobem i citovou vřelost dětem dává, ale to dětem vystačí tak do nástupu

povinné školní docházky. Dále již matka není schopna dětem zajistit kromě základních záležitostí vůbec nic.

Obě děti při vyšetření jednoznačně preferovaly otce. Po časovém odstupu děti však vyjadřují přesně opačný názor, dle znalců podle způsobu, jakým děti vypovídají, svědčí o ovlivnění matkou. Znalci dále zjistili, že sourozenecké vazby nejsou příliš pevné a případné rozdělení by zřejmě pro ně neznamenalou hlubokou citovou újmu, ale i přesto rozdělení sourozenců nepovažují za vhodné. Znalci na závěr doporučují, aby bylo respektováno přání dětí, tedy aby byly svěřeny do péče otce, který se i znalcům v tuto chvíli jeví jako vhodnější osoba pro výchovu dětí.

Soud nakonec rozhoduje o svěření dětí do péče otce, a to na základě závěrů znaleckého posudku. Matka podává proti rozhodnutí včasné odvolání.

V době, kdy jsem tuto kazuistiku sledovala, byl soudní spis odeslán na krajský soud, který bude zkoumat, zda rozhodnutí okresního soudu bylo správné či ne a či odvolání matky je důvodné nebo ne. Doposud však soud ve věci nerozhodl.

Shrnutí:

- v roce 2004 je nezl. Petra svěřena do výchovy matky, Miroslav narozen v témže roce o pár měsíců později
- v roce 2005 matka podává k soudu návrh na vydání předběžného opatření, kterým by nezl. Miroslav byl odevzdán do její výchovy, soud návrhu vyhovuje,
- v květnu 2006 u soudu rodiče uzavřou dohodu tak, že nezl. Miroslav je svěřen do péče matky,
- v lednu 2008 otec podává návrh na výkon rozhodnutí ve věci úpravy styku,
- v březnu 2008 jej otec bere zpět,
- v květnu 2009 otec podává návrh na změnu výchovy a výživy, kdy žádá děti do péče,
- následně probíhá znalecké vyšetření, na základě toho jsou děti svěřeny do výchovy otce
- matka podává proti tomuto rozhodnutí odvolání, dosud není ve věci rozhodnuto.

I tento případ ukazuje, že na základě znaleckého vyšetření odborníky z oblasti dětské psychologie a psychiatrie byl otec shledán jako schopnější zajistit řádnou výchovu dětí než matka. Vzhledem k výši intelektu matky je tato schopna zajistit péči dětem předškolního věku, ale poté již toho nebude schopna. Otec je schopen lépe děti zajistit i materiálně. Otec má mnohem lepší předpoklady pro výchovu dětí.

ZÁVĚR

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala Otcovská role po rozvodu manželství. Toto téma je velmi diskutované, dnes se rozvádí každé druhé manželství. Snažila jsem se poukázat na to, že otcové o své děti přicházejí při rozvodu častěji než matky. Spousta literatury a materiálu mi bylo poskytnuto na oddělení sociálně-právní ochrany dětí ve Valašském Meziříčí, kde jsem absolvovala praxi v rámci studia. Bylo mi také umožněno nahlédnout do spisové dokumentace, díky čemuž jsem mohla zpracovat v praktické části tři kazuistiky, které se tématu týkají.

V teoretické části jsem popisovala rodinu, a to definice rodiny, jaké jsou její funkce a charakter, co nám říká zákon o rodině a jaký je význam rodiny s jedním rodičem. Postupně jsem se dostala k rozvodu a rozvodovému řízení, jaké druhy rozvodů máme, zabývala jsem se úpravou poměrů k dětem a úpravou styku s druhým rodičem. Nejdůležitější kapitolou je role otců, kde jsem se zabývala nejen historickým vývojem role otce, ale převážně typologií otců a otcovskými styly. A to jak v průběhu manželství, tak i po rozvodu. Poslední kapitolou je syndrom zavrženého rodiče.

V praktické části jsem zpracovala a popsala statistická data, která jsem získala na Okresním soudu ve Vsetíně – pobočka Valašské Meziříčí a z Českého statistického úřadu České republiky. Dále jsem použila techniku obsahová analýza spisových dokumentů, kde jsem na třech kazuistikách sledovala vývoj situace, kdy bylo dítě svěřeno do péče otce.

Jedním z cílů mé bakalářské práce bylo zjistit, zda a jaké jsou udržovány vztahy po rozvodu manželství mezi otcem a jeho dítětem a jaké jsou následky, pokud je tento vztah narušen. Tomuto se věnuji v teoretické části, kde jsem vycházela mimo jiné z knihy R. Dudové Otcovství po rozchodu rodičovského páru, kde popisují různé typy otců jak v úplné rodině, tak v rodině po rozvodu. Z této teorie je patrné, že každý typ otce se s rozvodem samotným i s péčí o dítě po rozvodu vyrovnává jiným způsobem. Jsou typy otců, kteří po rozvodu na svou roli otce rezignují, naopak jsou typy otců, kteří se o dítě chtějí starat i po rozvodu manželství a nechtějí být z této role vyloučeni.

Hlavním cílem bylo sledování vývoje svěřování dětí do péče otců, kdy jsem zjistila, co předcházelo tomu, aby dítě bylo svěřeno do péče otce a jaké měl soud důvody pro to, aby svěřil dítě do péče otce. Toto se mi podařilo prokázat na třech případových studiích, které uvádím v praktické části. Kazuistiky mi byly poskytnuty na oddělení sociálně-právní

ochrany dětí ve Valašském Meziříčí. Popisují vývoj, jak došlo ke svěření dítěte nebo dětí do péče otce, co soud vedlo k takovému rozhodnutí. V jednom případě se jednalo o to, že matka byla psychiatricky nemocná, v ostatních dvou případech soud na základě znaleckého posudku dospěl k závěru, že otec má mnohem lepší schopnosti pro péči o dítě než matka.

Na závěr chci uvést, že dle mého názoru, soud mnohdy svěří dítě do péče matky automaticky aniž by zkoumal výchovné schopnosti a předpoklady otce. Je pravdou, že mnoho otců s tímto souhlasí, ale jsou i takoví, kteří chtějí dítě nebo děti do péče, ale soud rozhodne jinak jenom pro to, že matkám jsou děti více svěřovány do péče.

V soudních sporech o děti nemůže být nikdo vítězem. Porozvodové uspořádání musí být ne v zájmu rodičů, ale hlavně dětí. Ty by v soudních procesech měly být tím nejdůležitějším, jejichž názorem se rodiče, soud, odborníci, případně sociální pracovníci řídí. Pokud dítě není schopno svůj názor jednoznačně nebo vzhledem ke svému věku vyjádřit, je na dospělých, aby rozhodli za něj. Vždy by ale měli mít na paměti největší zájem a blaho dítěte.

PŘÍLOHA Č.1

Jak prožívají rozvodovou situaci děti v různém věku

PUBLIKOVÁNO DNE 26.11.2002 NA WWW.RODINA.CZ

Jak prožívají rozvodovou situaci děti v různém věku

Magdalena Ryšánková (26.11.2002)

Jinak rozvod prožívají batolata a jinak děti v pubertě

Děti do 2 let

Formuje se specifický citový vztah k matce a u více než 50% dětí se vytváří také citový vztah k přítomnému a přiměřeně angažovanému otci. Kojenci rozvod nechápou, ale spolehlivě reagují na změny nálady a energetické hladiny rodičů. Batolata vnímají, že se jeden rodič odstěhoval, ale nevědí proč. Děti potřebují vidět druhého rodiče kratší dobu, ale často. Také potřebují stálost prostředí, důsledné opakování stejných rituálů, co nejvíce věcí a situací, na které byly zvyklé (hračky, nábytek).

Varovné signály: zvýšená plačtivost, podrážděnost, potíže s jídlem či nadměrné ublinkávání u kojenců, potíže se spánkem, regrese ve vývoji.

2-4 roky

Dítě vrůstá do své rodiny a vytváří si vědomí rodinné sounáležitosti. Formuje se u něj vědomí samostatného já, a k tomu dítě potřebuje vztah nejen s matkou, ale i s otcem.. Kolem tří let se chování k rodičům diferencuje. Dítě nechápe, co je rozvod, ale dobře vnímá, že jeden rodič je méně zapojený nebo zmizel, může mít představu, že to zavinilo ono, potřebuje vidět rodiče, s kterým nežije, častěji. Potřebuje důslednost v péči s co nejmenším počtem změn.

Varovné signály: regrese – ztráta již naučených dovedností, cucání prstů, pomočování, problémy se spánkem, noční děsy, strach z opuštění, podrážděnost nebo zlost, plačtivost nebo záchvaty zlosti., hostilita k jednomu nebo oběma rodičům.

4-6 roky

Mnohé je společné s předchozím obdobím, do popředí mohou vystoupit různé úzkostné

fantazie, pocity odpovědnosti či viny za odchod rodiče, pocity, že samy zaslouží trest. Z náhlé nepřítomnosti jednoho rodiče mohou prožívat pocity zoufalství. V jejich chování se mohou objevit tendence k provokování, bitkám s dětmi, plačtivost nebo záchvaty zlosti, náchylnost k úrazům.

Varovné signály: podobné jako u předešlého či následujícího období.

Mladší školní věk

Mezi šesti a osmi lety potřebuje dítě trávit čas s každým rodičem zvlášť. Tím se ujišťuje, že je mají oba stále rádi, a tím jim rodiče zároveň umožňují pochopit a vyrovnat se s faktem, že se k sobě nevrátí. Může se začít ptát, kdo je zodpovědný. Prožívá pocit ztráty, podvedení, cítí se odmítnutý rodičem, který odchází, má pocity viny, může se snažit dát rodiče znovu dohromady, obává se budoucnosti (kdo jej bude vyzvedávat ze školy, kdo mu bude pomáhat s úkoly). Jeho nespokojenost může mít podobu smutku, hněvu, zlosti, agrese, může ignorovat školu a přátele nebo mít konflikty v kolektivu.

Varovné signály: např. bolesti hlavy, břicha, zvracení, nespavost, špatné usínání.

Střední školní věk

Děti ve věku zhruba devíti až dvanácti let chápou rozvod, ale neakceptují jej. Začínají je bavit aktivity bez rodičů, zájmy, kroužky, kamarádi se dostávají do popředí – mohou odmítnout trávit čas s rodiči. Mohou též stranit jednomu z rodičů, více potřebují hledat a označit viníka, což neznamená nutně odmítnutí jednomu z rodičů, více potřebují hledat a označit viníka, což neznamená nutně odmítnutí jednoho z rodičů, ale spíše věku odpovídající reakci. Prožívají ztrátu iluzí, hněv, cítí se, jako když rodič neopouští druhého, ale je samotné. Využívají toho, že rodiče mají méně energie, snaží se získat nad rodiči kontrolu, manipulovat s nimi. Mohou cítit povinnost pečovat nebo podporovat citově nevyrovnané rodiče na úkor svých vlastních zdrojů rovnováhy a energie (obrácení rolí). Mívají pocit, že musí být co nejdříve dospělí, pocit, že nebudou schopni dlouhodobého vztahu. Mohou se obracet k extrémním aktivitám a riskantnímu chování.

Období puberty

Ve věku 12-15 let mohou děti obviňovat jednoho nebo oba rodiče za rozvod. Mohou se chovat ovládací, prosazovat svoji vůli, požadovat, aby zůstaly u jednoho, nebo se přestěhovaly k druhému rodiči. Potřebují stále důslednou podporu rodičů, ale odmítají

s nimi trávit stejné množství času jako dříve. Problémy se projeví náladovostí, depresí, předváděním se, zhoršením prospěchu i chování ve škole, tíhnutím k alkoholu, drogám, sexuálním aktivitám nebo trvale opozičnímu chování. Vidí-li rodičovský konflikt a jejich vzájemné napadání, ztrácejí respekt k autoritě rodičů a přeneseně ke všem autoritám, podle jejich vzoru překračují hranice, dělají si, co chtějí, rychlá deziluze.

Starší adolescence

Mezi patnáctým a osmnáctým rokem se dospívající děti obracejí k vlastnímu životu, nezávislosti, k zájmovým aktivitám, k problémům rodičů projevují malou toleranci. Potřebují péči a podporu, ale starosti rodičů je znechucují a unavují. Potřebují hovořit o tom, co cítí a prožívají ony samy, nikoliv rodiče. Jsou rády, když jsou rodiče spokojeni a šťastni, z přítomnosti nového partnera rodičů mají ale smíšené pocity – pokud by ho přijaly vřele, mohou to cítit jako zradu a neloajalitu k druhému rodiči. Známkou problémů jsou problémy s chováním a učením, útky z domova, problémy se zákonem. Totéž platí částečně i pro předchozí věkovou kategorii.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1] monografie

- ❖ DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, ISBN 80-7182-076-8. s. 176.
- ❖ DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.v., 2008, ISBN 978-80-7330-136-1, s. 234.
- ❖ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-254-9, s. 279.
- ❖ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, ISBN 978-80-7367-569-1, s. 776.
- ❖ FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jana Piszkievicze, 2004, ISBN 80-86768-06-6, s. 159.
- ❖ GARDNER, R. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Jan, 1996, ISBN 80-85529-22-x, s. 102.
- ❖ HOLUB, M., NOVÁ H., SLADKÁ-HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině a předpisy související*. Praha: Linde, 2007, ISBN 978-80-7201-668-6, s. 750.
- ❖ JUDr. KOVÁŘOVÁ, D. *Advokáti, klienti a dohodnuté rozvody*. Právo a rodina, 2005, č. 1, s. 6.
- ❖ MÄHLEROVÁ, B., ROGGE J.U. *Páni kluci*. Praha: Mladá Fronta, 2004, ISBN 80-204-1134-8, s. 135.
- ❖ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994, ISBN 80-85824-06-X, s. 214.
- ❖ PLAŇAVA, I. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha: Grada Publishing, 1994, ISBN 80-7169-129-1, s. 118.
- ❖ SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2, s. 183.
- ❖ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-559-8, s. 173.
- ❖ ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Právní manuál pro sociálně právní ochranu dětí*. Praha: Linde, 2005, ISBN 80-86131-61-0, s. 150.

- ❖ TÄUBNER, V. *Rodiče v krizi?* Neratovice: Neratovice, 1993, ISBN 80-900683-7-5, s. 108.
- ❖ YABLONSKY, L. *Otcové a synové.* Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-075-8, s. 220.
- ❖ *Velký sociologický slovník.* Praha: Karolinum, 1996, ISBN 80-7184-310-52, s. 943.
- ❖ VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie.* Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-269-6, s. 383.
- ❖ WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995, ISBN 80-85529-16-5, s. 264.

[2] právní normy

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

[3] internetové zdroje

<http://www.mpsv.cz/cs/898> - Národní zpráva o rodině. MPSV ČR, 2004, online 21.3.2010.

<http://www.iustin.cz/> - Spravedlnost dětem - sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodič, online 21.3.2010.

[4] interní zdroje Městského úřadu Valašské Meziříčí

spisová dokumentace (kazuistiky) vedená na Městském úřadě Valašské Meziříčí, oddělení sociálně-právní ochrany dětí

SEZNAM TABULEK A PŘÍLOH

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počet rozvodů v rámci České republiky za období 1998-2008

Tabulka č. 2: Rozhodnutí Okresního soudu ve Vsetíně o svěřením nezletilých dětí do péče po rozvodu v letech 2003-2008

Seznam příloh

Příloha č. 1 : Jak prožívají rozvodovou situaci děti v různém věku